

V. Kivándorlási és fürdőügyi szakosztály.

Elnök: *Dr. Kömőcsy József.*

Alelnökök: *Dr. Damokos Andor és Lázár Menyhért.*

Jegyzők: *Máthé József és Csonka Géza.*

Dr. Kömőcsy József elnök: Mélyen tisztelt Uraim! Testvéreink! Üdvözlöm önöket, mint uttörő harcosait a szent ügynek. Legyen áldás működésünkön!

Munkásságunk megkezdésénél csak egyre kérem Önöket: legyenek kívánalmaikban bizalommal a jövő iránt, mert amily igaz és önzetlen erővel teremtették meg alkotásukat, oly biztosan fog bekövetkezni a jó eredmény. Ne kívánjunk egyszerre sokat, de a mi keveset felölelünk, ahhoz szívósággal ragaszkodjunk s ha javaslataink a megvalósíthatóság ösvényére jutnak, ne csak szülői legyünk azoknak, de gondos nevelőként a jövőben is odaadó szeretettel igyekezzünk őket erősíteni, növelni.

A tanácskozás során kiváló figyelemmel igyekszem arra, hogy a felszólalók érvényre juttathassák legjobb meggyőződésüket objektív megnyilatkozásban. Tudjuk, mily nehéz a nemzet ügyét támogató mentőeszmék tárgyilagos kifejtése; sokszor félnünk kell önmagunktól, midőn nagy kérdésekben javaslatot teszünk, hogy a miket meggyőződésünk szerint jónak tartunk, a megvalósítás esetén valóban hasznosak lesznek-e? Azért jöttünk ide, hogy vitatkozzunk, hogy gondolataink kristályosodjanak s téves uton jár az az előadó, a ki azt hiszi, hogy javaslatát tüzőn-vizen keresztül kell erőszakolnia.

Nem, nem mindig!

A vita rendjén talán mástól hallja meg azt, a mi teremtő lelkében az alkotáskor alig érhető zsongásként jelentkezett s most a szerencsésebb pillanatban, a vita hevében kész eredményként áll elő. A kivándorlás, mely ugyszólván okot szolgáltatott a székely-akció megindítására, már sok diskusszió tárgya volt. Többen az írók közül abban találták az orvoslást, hogy a külföldre menők

sorsát nyomoruságosnak tüntették föl s egyuttal megvádolták a külföld intézményeit, ami legalább is nem kifogástalan eljárás. Talán e helyett igyekezzünk inkább az itteni állapotokat szanálni vagy legalább reámutatni az orvosszerekre.

Igy harcoljunk a külfölddel. Ilyen elvekkel sorakozzunk a társadalomban; a nehézségeket önmagunk megerősítésével igyekezzünk legyőzni s munkánkat áldásos eredmény fogja követni. Még egyszer üdvözlöm önöket s az ülést megnyitom. (Éljenzés.)

Minthogy szakosztályunk részére csak egy jegyzőről történt gondoskodás, a második jegyzői tisztre *Csonka Géza* urat kérem föl s átadom a szót *László Gyula* előadó urnak.

I. A székely kivándorlás multja, mérvei, következményei és törvényes szabályozása.

László Gyula előadó: Tisztelt Szakosztály! A székely kivándorlás általános oka abnormis gazdasági viszonyainkban gyökerezik. A stagnálást és itt-ott hanyatlást a Székelyföld elszigeteltsége s az ujkori haladásból való kirekesztetése okozta.

Nem kapott világforgalmat közvetítő vasutat, noha a természetes utirány Kelet és Nyugat országai között a Székelyföldön vezet keresztül. Magas vámsorompóval elzárták a keletre irányuló kereskedést. Az anyaországtól távol esik, közben nagy területen idegenajku nép lakik.

Terményeit a székely haszonnal nem értékesuthette semerre.

Itt Erdélyben is a közeli szomszédságban szemben találta a jobb forgalmu s általában rendezettebb gazdasági viszonyok között élő százszok versenyt.

Mindama kincsei, a melyekkel a természet pazarul megáldotta, jobbára parlagon hevernek. A tőke bizalmatlan s a vállalkozói kedv szünetel, mert ebbeli kísérletezések — tapasztalat szerint — többnyire balul ütöttek ki.

Ha a székely kivándorlást eredményesen szabályozni akarjuk, akkor nem szabad szemelől téveszteniünk:

1. hogy a székelység külön nemzeti feladatokra van hivatva, a melyeknek csak ugy felelhet meg, ha gazdasági önállóságban és kulturában fölötte áll a körülötte lakó népeknek;

2. hogy a Székelyföldet fekvése és természeti kincsekben bővelkedése alkalmassá tette magasabb kultura kifejlesztésére s arra van teremtve, hogy itt a Keletet dominálja;

3. hogy a magyar gazdasági politika, mely egyoldauan egész súlyával mindig nyugaton kereste a boldogulás feltételeit, vesse figyelmét a Keletre is, a merre a székelyek addig, a míg a vasut a forgalmat el nem terelte s a vám előttük nyitva állott, kicsi eszközökkel s irányítás nélkül is sikeres hódításokat tettek.

Magyarázatul hozzá kell fűznöm, hogy a Székelyföld — nézetem szerint — a Kelet Svájcjának tekinthető. A természet mindent megadott, a mi mozgó élet elővarázsolására szükséges. Népe esze- sebb, mozgékonyabb és vállalkozóbb is minden más körülötte lakó népeknél s csak épen rajtunk mult, hogy nem aknáztuk ki kedvező helyzetét.

Ha a magyar kormányzat rendjével pótolja mulasztásait, ha éreztetni fogja a székely néppel érdeklődését és befolyását sorsának javítására, továbbá, ha minden érdekelt hatóság s maga a társadalom szeretettel közremunkál, akkor a székelykivándorlásnak egészen más hatása lesz, mint ma van. Mert ezt a kivándorlást végleg megakasztani nem lehet, nem is célszerű, csak szabályozni és ellenőrizni kell addig a határig, hogy erkölcsi romlással ne járjon.

Más előadó fog szólni arról a kivándorlásról, mely a mult századok viharos korszakaiban vonta ki a székelyek egyes csoportjait, kik beolvadtak a moldvai csángóságba s azokkal együtt a román nemzettestbe. Munkakeresés és vagyonszerzés céljából mindig vándoroltak ki székelyek, mozgalmuk az utolsó 30 év alatt öltött nagyobb mérvet. A mint itthon emelkedtek a közterhek, apadt az ősi juss és fogyott a kereset, úgy nőtt a kivándorlók száma.

Mondhatni, a Székelyföldről senki sem megy azzal az elhatározással Romániába, hogy végkép ott maradjon. Még a ki valamely elkövetett csiny vagy bün következményei elől menekülve szökik ki, még az is lelkében hordja azt a gondolatot, hogy a szerencse kedvezése esetén a móddal visszajön.

A tönkrement, kilicizált családok, kik keserüséggel hagyják el a hazát, még azok is azt a bosszuvágyat táplálják magukban, hogy majd ha odakint megszédtek magukat, visszajönnek és megmutatják a falunak, hogy nem olyan semmi emberek, aminek nézték.

Csakhogy a kivándorlók sorsát a romániai élet szabályozza s vajmi ritkán éri el egy-egy ebbeli célját. A míg Romániának értelmes székely iparosokra, gazdákra, jó házvezető székely cselé-

dekre szüksége volt, abban a jó időben, a mikor Romániában pénzbőség volt s az élelmes székelységnek ott versenyzője nem akadt, akkor még hoztak arany- és ezüstpénzt eleget. A kivándorlóknak becslésben is részük volt, nemcsak munkásságukért s tisztaságszeretetükért, hanem magyarságukért is. Mert akkor a román társadalom nem gyűlölte s nem nézte úgy le a magyarokat, mint ma, a bujdosó magyar emigránsoknak az osztrák konzulátussal szemben még védelmet is nyújtottak.

Sajnos, a régebbi idők kivándorlására nézve adataink nincsenek, annyit konstatálhatunk, hogy az ideiglenes tartózkodásra a kiözönlés sokszorosan kisebbmértvű volt mint ma. S bár idők folyamán elnemzetietlenedés és elzüllés következtében veszték el abban az időben is székelyek, e veszteség nem volt annyira feltűnő és nagymértvű, hogy beavatkozást tett volna szükségessé.

A forgalmat kezdetben a *szekeresek* közvetítették, kik ismervén Romániát, jó helyeket tudtak a cselédek, munkások és mesterlegények számára. Kezdetben kifogástalan volt e közvetítés, mint természetes mozgalom megszokottá is vált.

Idehaza sem lévén rossz sorsa a székelynek, önkéntesen csak az ment ki, a ki a pénz fölöttébb szerette s hajtotta a szerzés vágya.

A bátrabbak s az életrevalóbbak szánták magukat a félelmes utra, mert kegyetlenkedések és rablóhistóriák elégszer keringtek a falukban. Később azonban egyes lelkiismeretlen szekeresek visszaéltek a fajbeliek bizalmával s különösen a szülők bizalmával. Gyermekeket is fölszedtek áruval terhelt szekereikre előzetes megbízatás nélkül s azokat ott adták el, a hol legtöbbet fizettek értük. A fiugyermekeket iparosokhoz inasoknak, a leánygyermeket azoknak, akik legtöbbet fizettek értük. Ára volt a székelygyermeknek s valóságos emberkereskedés némely szekeres manipulációja.

E visszaélésekre a hatvanas években Koós Ferencz akkori bukaresti magyar esperes hívta fel a hazai hatóságok figyelmét, minek következtében a rajta csipett szekereket megbüntették és ellenőrizték üzérkedésüket.

A határszél forgalmát a 30 év előtti időkben általában üzleti érdek fejlesztette. Kezdve Tordától, Marosvásárhelytől, egész Kézdivásárhelyig a jobbmódu iparosok egy-két szekér áruval a romániai heti és országos vásárokat látogatták. Az örmény kereskedők is sűrűn ellátogattak romániai piacokra. Élelmes székely és csángó gazdák s nem ritkán asszonyok kereskedtek pityókával, hüvelyes

félékkel, kenderrel, székely szóttésekkel, fával és borvizzel. Romániából hoztak megürült szekereiken törökbuzáat, turót, gyapjút stb. Ez hasznos is és méltó is volt a székelyekhez.

A kitelepülők először az *iparosok* soraiból kerültek ki. Látva, hogy Romániában mily kapósak áruik s csábítatva ígéretek által is, többen és többen áthelyezték műhelyeiket. A szorgalmasabbak vagyona és tekintélyre is szert tettek. Ezekhez a székely iparosokhoz húzódtak ki azután a mesterlegények s az inasgyermek. Ezek vetették meg ott az ipar alapját, s ha Románia a magyarság iránt némi barátságot érezne s méltányos is tudna lenni, hálával adózhatna székely iparosainak.

A kivándorlók másik osztályát a *cselédek* képezik. A férfiak ezelőtt nem oly közönséges szolgálatokra vállalkoztak, mint a milyenekre ma kimennek. Udvarbirók, munkafelügyelők, mindenesek, uri kocsisok, bérkocsisok lettek, busás fizetés mellett végeztek ideig-óraig szolgálatokat. A szolgáló leányok válogattak a jobb helyekben, sokan férjhez mentek székely iparosokhoz, részben ez a cél is vonzotta ki.

Később *mezei munkások* mentek esztendőnként rövid pár hétre kaszálni, aratni, csépelni. A visszamaradt czellengők napszámokodtak a nagyobb városokban, a galaczi és braillai kikötőkben.

Csak az újabb időben, Románia nagyiparának fellendülése után tartózkodik állandóan több *famunkás* fűrészgyárakban s végez napszámos munkát építkezéseknél, bányákban és gyárakban.

Ezekben kimutattam, hogy a székelyek közül (hozzájuk értve a hétfalusi csángókat is) iparosok, iparos segédek, mezei és erdei munkások, cselédek és napszámosok vándorolnak ki s kimutattam körülbelül azt is, hogy a nemes székelyek az idők haladtával tömegesen alárendelt napszámos munkákra is vállalkoznak Romániában.

A kivándorlás emelkedésére a józan megfontoláson kívül a csábítás is befolyt minden időben. Ez a csábítás ritkábban eredt hivatásos közvetítőktől, magában a székely természetben rejlő nagyzolás ejt sok hiszékeny embert tévedésbe. A kik idehaza kevésbé boldogulhatnak, akaratlanul és rossz szándék nélkül is kibujdosásra ingerük ismerőseiket. Mert, ha haza látogatnak, minden tehetségüket latba vetik, hogy többet mutassanak, mint a mik. Fölciczomázzák magukat, mulatnak, szórják a pénzt és dicsekszenek, pusztán hiuságból, pusztán azért, hogy elhárítsák magukról

azt a látszatot, mintha nem lennének ők is annyi emberek, mint a kik idehaza is jól megférnek. Ezeket a csak látszólag szerencsésebb jövő-menőket megjegyzi azután elegenden s utánuk kíváncsognak.

A mai tömeges kivándorlást erdei és mezei munkákra azonban más körülmények fokozzák. A kisgazdáknak és vagyontalan munkásoknak az év nagyobb felében nincs idehaza munkájuk és keresetük. Adósságuk és nagyarányokban növekedő közterhük bőven van. E kényszerítő okok miatt hagyják el a napszámbérért rövidebb, hosszabb ideig családjukat.

Az iparosok kivándorlása ujabban csökkent, a romániai vámháboru idején kiözönlöttek közül is sokan visszatértek, bizonyossággal annak, hogy Románia kulturája föllendülése mellett immár nélkülözheti a székely iparosokat. A kik kint ragadtak is, mind szívesen visszajönnének, ha biztatná a remény, hogy idehaza megélhetnének. Maguk fölé nevelték a román iparosokat, egyidőben könnyelműségből, később a presszió hatása alatt s most küzdenek nemcsak az üzleti versenynyel, de a nemzeti versengéssel is, mely végre is abban a nemzetileg fanatizált országban román iparosoknak biztosítja a jövőt.

Látszólag még jobb helyzetük lenne a cselédeknek, még mindig igen keresettek és magas béreket adnak nekik. De vége annak, hogy a régi jobb sorsba, becsültebb pozíciókba küzdhessék föl magukat. A székely cselédeket — bár, mondom, jól fizetik — megvetik, mert magyarok, kihasználják, mert semmiféle hatóság számon nem tartja és védelemben nem részesíti s a kelletténél sűrűbben bántalmazzák és megalázzák, mert alárendelt sorsukban alkalmazkodók és türelmesek.

A mezei munkások idehaza is kereshetnének annyit, mint Romániában, sőt többet kereshetnének, mert nem károsítanak meg. A szokás és egymásnak a felbiztatása, s igazabban mondva a nemtörődömség nyit utat ennek az áramlatnak. Ismételten és ismételten megújul a remény, hátha jobban sikerül most; próbáljuk meg, gyere te is, én is megyek. *Közéjük fészkelte magát a közvetítő, az itt adózó honpolgár, a ki előlegeket oszt ki és jó szót ad, mellesleg italt is árul.* Üzlet ez is, ahány ember, annyi forint s néha annyiszor több forint. És ember akad sok százával s az üzlet jól megy. Ezek a mezei munkások odakint piszkos barakkokban laknak. A rossz víz, posványos füledt levegő és rossz élel-

mezés megtámadja egészségüket. Esős időben és ünnepnapokon fizetést nem kapnak s így az az 1 frank 10 bani napszám vékony keresetet juttat a sokat szenvedő embereknek.

Az erdei munkások veszedelme a nehéz munka. Sokat agyon üt vagy nyomorékká tesz a ledülő fa. Erdők vadonjában a gyáros tulajdonát képező kantinokra vannak utalva és szoritva, mert ha pénzüket nem ott költik el és nem költenek elég sokat, kiadják az utat. Beadósítják és lekötelezik — busás kamatok felszámítása mellett megújultan további munkára.

Azok a napszamosok, kik szétszórta bolyonganak Romániában s állandóbb künn tartózkodók, a kik inkább csak kényszerűségből napszamosok, ezek a sorsüldözöttek a régi hallomások meseországát keresik, míg beleromlanak a küzdelembe és egymásután nemzedékeken át mélyebben zülленek.

Igy van. *Romániában ma nem becsülik a magyart, bármilyen állásban van.* Jövője nincs, bármint szorgalmatoskodjék s bármennyire különbnek bizonyuljon a hasonsorsu benszülött románnál.

Legszánandóbb a sorsuk a leányoknak, kik cselédszolgálatokra mennek ki, de a kiket megejt a csábítás. Ha szépek, züllésbe sodorja a buja keleti élet. Ellenőrizni őket innenhazulról teljes lehetetlenség, mert ott a nagy városokba rekedt kivénült székely nők keritik mindenekelőtt a helyszerzés ürügye alatt hálójukba. Ezek oktatják ki a városi életre s közvetítik a szerelmi viszonyokat. Összeállanak különben a székely leányok oláhval, göröggel, bolgárral, olaszszal is, akik azonban vajmi ritkán teszik feleségükké, rendszerint esztendők mulva kiadják nekik az utat. Az idegen alattvalók pedig a leányok szerzeményét is magukhoz véve, fakép-nél hagyják.

Hogy a kivándorlás milyen hatással van a székely népre, arra körülbelül rámutattam. A kivándorló az ősi székely szokásokkal és hagyományos életmóddal ellentétes életfolyamatba sodortatván, hazafiságából, erkölcséből és egészségéből egyaránt veszít. Akaratlanul is magával ragadja az a nemzeti felpetzsdülés, mely Romániát pár évtized alatt magasra emelte és midőn ezt bámulja, megfedkeznek saját hazájáról és román szeretne lenni. Fitogtatják is elegen, hogy ők jó románok, különösen az ott felserdülő ifjuság már letagadja magyarságát. Az iszákosság és tunyaság megszokása ép oly általános, mint a különböző, ragadós nyavalyák s ezek

között a tuberkulózis, ami ellen székelyeink alig védekezhetnek s a mi nemzedékeket pusztít el.

Idehaza a kivándorlási főfészkekbe is átszap ez a sokféle betegség. Dicsérik itt is Romániát, éneklük dalait, járják a tánczait. Sok szó esik Mihály vajda és a plewnai győzelem fényes emlékünnepeiről. Tudnak mindenről és érdeklődnek minden iránt, a mi odabenn Romániában történik, mintha csak az volna a jobbik hazájuk. A pálinkaivás mérték felett terjed, a ledér élet s az áthozott betegségek idehaza is pusztítják az életerőt.

Hogy hány magyar tartózkodik Romániában, megállapítani alig lehet, mert Románia statisztikája nemzetiségek szerint nem mutatja ki. A legtöbb kutató megegyezik abban, hogy körülbelül 200 ezren vannak azok, a kik még magyaroknak vallják magukat. Ezek fele moldvai csángó, kik állandó honosok és román alattvalók, másik fele utlevéllel, ideiglenesen künn tartózkodó magyar honos.

Az évenkénti kiáramlást sem lehet pontosan megállapítani, mert nem váltanak valamennyien utlevelet. Számosan a vámok megkerülésével hagyják el az országot. Különösen a katonaság elől menekülő s a szülői engedély nélkül távozó ifjak, továbbá, a kik büntetendő cselekményt követtek el s végül azok, a kiknek még az utlevél megváltására sincs pénzük.

Az országos statisztikai hivatal 1880-tól 1890-ig, összehasonlítva a természetes szaporodást a tényleges, szaporodással Csik, Háromszék, Udvarhely vármegyéből 22.079-re tette a hiányzók számát, kiknek nagyobb része akkor Romániában tartózkodott.

A kiadott utlevelek száma évről-évre több. A marosvásárhelyi kereskedelmi és iparkamara kerületét alkotó székely megyékben kiadtak 1899-ben 9422-öt, 1900-ban 9638-at és 1901-ben 10.232-öt. Legszomorubbak az 1900. évi népszámlálás adatai, a melyekből az tűnik ki, hogy tíz év alatt Háromszék megye 42 és Csik megye tiszta székely községében apadt a lakosság, szemben azzal, hogy e vármegyék valamennyi oláh községe jelentékeny szaporodásban van.

A kivándorlás főfészkei: a kézdi járás, az alsziki járás régi kászonszéke és a hétfalusi járás.

Tisztán törvényes intézkedéssel ezt a kivándorlást nézetem szerint csökkenteni, vagy helyesen szabályozni nem lehet. Szükséges, hogy a művelt társadalom s nevezetesen a nép vezetésére hivatott előljáróság, papság, tanítótság ismerje a mai székely kivándorlás

veszedelmét s érezze ezzel szemben kötelességét. Ide számítom az uri nőket is, kik a falukban leghamarább értesülnek a nép kivándorlási szándékáról s legkönnyebben ott lehetnek, a hol jó szót s tanácsot kell adni. Nem mondom, hogy nem volna a székelységnek erre hivatott osztálya. Sok derék pap, tanító, tanítónő, jegyző és uriaszony kesereg a vérvésztés, az erkölcsi és anyagi hanyatlás felett, de ha volna is lelki ereje szembeszállani mindeme bajokkal, visszatartja a köztudatban fekvő ama balfelfogás, hogy minden ember szigoruan csak a maga munkakörében mozoghat s elriasztja a közügyekben letört sok jóra való embernek a szomorú példája.

Ezt a társadalmi osztályt megnyerni a kivándorlás elleni törekvéseknek mindenekfölött álló feladat. Ki kell oktatni a teendőkre és elismeréssel jutalmazni mindazokat, kik községükben eredményt érnek el.

Említettem, hogy legveszedelmesebb ezidőszerint a székely leányok kivándorlása. Korlátozható, ha leányoknak 24 éves korukig utleveleket még a határszéli forgalomban sem adnak ki. Továbbá, ha a szülőktől is számon kérik a kíséretükben kimenő gyermekeket. A prostitúció terjesztése ellen ott künn Romániában kell védekezni, mert rendszerint künn tartózkodó és helyszerzésből élőködő magyar honosok csinálnak ebből üzleteket. A romániai osztrák-magyar konzulátusok, magyar papok és tanítók tartsák nyilván ezeket a helyszerzőket és tánczrendezőket s észlelt visszaélések esetén hassanak oda a román hatóságoknál, hogy őket haza tolonczoltassák. Ugyanez az érdekképviselőt hasson minden eszközzel a vad házasságok korlátozására.

A mezei és erdei munkások tömeges kiözönlését mindaddig korlátozni nem lehet, a míg a munkakereslet idehaza kellően biztosítva nincs. E munkások toborzása azonban csak ismert romániai birtokosoknak, vagy ezek megbizottainak engedhető meg, biztosíték mellett és azzal a kikötéssel, hogy a magyar kivándorlási tanács által szerkesztendő szerződés pontjait mindenben betartják. A ki ez ellen vét, attól a közvetítési engedély elvonandó.

A melyek után a következő határozati javaslatot ajánlom a kongresszusnak elfogadásra:

mondja ki a kongresszus, hogy a kivándorlásnak külön törvénynyel való szabályozása elodázhatatlanul szükséges. Nem a kivándorlás megszüntetése, hanem annak erkölcsi ellenőrzése s a

kivándorlók érdekeinek megvédése czéloztatik ez intézkedéssel. A kérdés törvényes rendezését illetőleg a kongresszus megnyugvással és köszönettel fogadja a miniszterelnök urnak közelebb tett ama kijelentését, hogy a kivándorlási törvényt még az őszi ülés-szakban a képviselőháznak beterjeszti.

Kivánatosnak tartja a kongresszus, hogy a kivándorlási törvényjavaslat a Miskolczon, Siófokon és Temesvártt megtartott kivándorlási kongresszusok által elfogadott határozat szemelőtt tartásával alkottassék meg, e mellett azonban a székely népmozgalom sajátos voltára való tekintettel külön helyi intézkedések is életbe léptetessenek.

I. A kivándorlási ügy országos felügyeletére és vezetésére *kivándorlási tanács* szervezendő, az ország különböző részein pedig *kivándorlási irodák* állítandók fel, a melyek a kivándorlási tanács felügyelete alatt működnek.

Ezenkívül szükségesnek tartja a kongresszus, hogy *a székely kivándorlás ellenőrzésével az erdélyi rész határállomásainak egyes alkalmas hivatalnokai a feladatukban való kioktatás mellett megbizassanak, Predeál nagyobb határállomáson pedig külön kivándorlási iroda is szerveztessék.*

A Romániába kivándoroltak *érdekképviselőire*, anyagi érdekeiknek megvédésére és erkölcsi gondozására az osztrák-magyar *konzulátusok* felhivassanak, e konzulátusokba magyarul tudó s lehetőleg a székely nép viszonyaival ismerős hivatalnokok megfelelő számban alkalmaztassanak.

A *kivándorlási tanács* feladata a törvény rendelkezéseinek végrehajtása; nevezetesen:

- a) a munkásokat szerződtető külföldi vállalatoknak vagy ezek megbizottainak kellő biztosíték mellett engedélyt ad munkások közvetítésére, erről nyilvántartást vezet;
- b) külföldi érdekképviselőinkkel, a kivándorlási hatóságokkal és megbizott közegekkel állandó összeköttetést tart fön; a kivándorlottak helyzetét nyilvántartja s erről jelentést tesz;

c) elősegíti a kivándoroltak visszatérését.

II. *A kivándorlási irodák és megbízott közegek feladata :*

a) a kivándorlók tanácssal és utbaigazítással való ellátása;

b) a munkásszerződtek ellenőrzése, a tiltott közvetítések megakadályozása és nyilvántartása.

Munkások közvetítésére engedély csak azon külföldi vállalatoknak vagy megbízottaknak adható, a melyek biztosítékot nyújtanak arra, hogy a szerződésben itthon kikötött feltételeknek eleget tesznek s nevezetesen:

1. a kikötött béreket a munka teljesítése után minden levonás nélkül megfizetik, ráadás képpen a munkásokat ingyen egy napig sem dolgoztatják;

2. a munkásokat sem a vállalat, sem annak egyes alkalmazottai be nem adósítják, a ledolgozás fejében nyújtandó előlegekért kamatot nem szednek, vagy más szolgáltatásokat nem követelnek;

3. a munkásokat nem kötelezik arra, hogy kizárólag csak a vállalat kántinjában vásároljanak;

4. gondoskodnak egészségügyi felügyeletről és élvezhető étellemezésről;

5. a munkásoktól közvetítési díjakat le nem vonnak;

6. kiutazásuk költségeit fedezik.

A kik e feltételeket megszegik, munkások toborzásától eltiltandók.

Kivándorlások közvetítésére *üzérkedő magánvállalkozóknak ügynöki engedély nem adható.*

Büntetendők: A kivándorlásra üzletszerűen csábítók. Büntetendő, a ki kiskorúakat nehéz foglalkozásba a külföldre elszerez, azokkal rosszul bánik, vagy cserben hagyja. Szigorúan büntetendő, a ki női személyt kivándorlásra oly célból csábít, hogy a prostitúcióba vesse. Büntetendő, a ki engedély nélkül szökve hagyja el az országot s az is,

a ki a vámok megkerülésével árutakon kivezeti a kivándorlókat.

III. A *kivándorlási utlevél* nem adható meg annak:

a ki *állítási kort még nem ért*, védkötelezettségének eleget nem tett;

a ki büntető vizsgálat vagy ítélet alatt áll;

a kinek rendelkezési joga nem teljes;

szolgálati és munkaviszonyban állóknak, míg e szerződéses viszony tart.

Leányoknak 24 éves korukig kivándorlási engedély nem adható, kivételt képez, ha szülők kíséretében vándorolnak ki.

A külföldről visszatérő szülők utleveleiben feltüntetett kísérők (gyermek) a határállomásnál számbaveendők s a hiányzókról az illetékes hatóságoknak jelentés teendő. E jelentések alapján a kivándorlási törvényt szándékosan kijátszó szülők felelősségre vonandók és büntetendők.

Nem adható továbbá útlevél a tengerentulra azoknak:

a kiknek itthonhagyandó és keresetképtelen családtagjai számára a megélhetés biztosítva nincs

és a kik az utazási jegy megváltásán kívül legalább 150 koronát fölmutatni nem képesek;

végül az útlevél veszedelmes útirányokra: így Dél-amerikába nem adható meg.

IV. A *konzulátusok* a külföldi magyarok helyzetét állandóan figyelemmel kísérik és a kivándorlási tanácsnak jelentéseket tenni tartoznak.

a) A konzulátusok állandó összeköttetést tartanak fenn a magyar kivándorlási tanácscsal s ezt a kivándorlottak helyzete felől tájékoztatják;

b) a kivándoroltakat tanácsokkal látják el és számukra lehetőleg munkát is közvetítenek, elejét veszik kizsákmányolatlásuknak és érdekeiket minden vonalon védelembe veszik;

c) a magyar leányok elszerzéséből élőködő személyeket nyilvántartják és ellenőrzik, közbenjárnak, hogy az ezek részéről elkövetett visszaélések megtoroltassanak, az ily visszaélésekben részes magyar honosokat visszatoloncoltatják;

d) a magyar ifjuság számára kapzsi magánvállalkozók által rendezett éjjeli multságokat korlátoztatják;

e) a magyar honosok között divó vadházasságok, lehető korlátozása céljából, a törvényes házassághoz szükséges okmányok megszerzésére útbaigazítást adnak, esetleg beszerzésüket eszközük;

f) a magyar egyesületek fejlesztésében közreműködnek, ilyenek keletkezését nagyobb számú magyar honost szám-láló romániai városokban elősegítik;

g) romániai magyar egyházak és iskolák lelkészeiről, tanítóiról gondoskodnak, azokat működésükben támogatják;

h) közvetítik a hazatérést, romániai magyar ifjaknak a hazai iparban és az iskolákban való kiképeztetését közvetítéssel elősegítik.

A hol konzulátusok nincsenek, ott egyes magyar lelkészekre vagy tanítókra ruháztatik e feladat. (Eljenzés.)

Tisztelt Szakosztály! Meg kell jegyeznem, hogy most felolvasott határozati javaslatom nem azonos azzal, a mely a prospektusban ki van nyomtatva. Én ugyanis csak az utóbbi időben nyertem megbízást e kérdés előadására, a mikor a prospektus már ki volt nyomtatva.

Dr. Kömöcsy József elnök: Felkéri a tagtársakat, hogy, a kik a tárgyhoz szólni kívánnak, jelentkezzenek.

Dr. Damokos Andor: Az előadói javaslatban olyan intézkedésekre való felhívás is foglaltatik, a melyek már tényleg megvannak, mint pl. hogy büntetendők a kivándorlásra üzletszerien csábítók, vagy az utlevél nélkül kívándorlók. Az ilyeneket a határozati javaslatból kihagyandóknak véli.

László Gyula előadó: Csak a teljesség kedvéért vett föl minden kívánatos intézkedést a javaslatba.

Dr. Damokos Andor ebben megnyugszik, mert most csak miniszteri rendeletekben van meg az intézkedés, a szakosztály pedig törvényt kíván.

Buday Barna: Többé-kevésbé apasági viszonyban van a javaslattal miéért is kötelességének tartja a maga részéről is hozzájárulni az indokoláshoz. Van ugyan 1881-ből ügynöki rendszabály, de ennek értelmében nem a kivándorlásra való csábítás büntetendő, hanem csak az olyan egyén, aki mint ügynök működik, anélkül, hogy ügynöki jogsitványa volna. De a kinek ez megvan, annak szabad a vásár. Mi azonban egyáltalában meg akarjuk tiltani a kivándorlási ügynökségeket s azt kívánjuk, hogy ezeket az állam által felállítandó intézmények pótolják s mindenki, a ki kivándorlásra iparszerűen csábít, szigorúan büntetessék. (*Helyeslés.*)

Bocskor Ádám: Fölhívja a figyelmet arra, hogy az ügynökök gyakran fűt-fát ígérnek a munkásoknak csak a mikor már helyben vannak, látják, hogy valósággalkizsarolják őket; levonják bérükből az esős napokat, az ünnepnapokatstb. Azt indítványozza tehát a javaslatba bevétetni, hogy az ügynökök bizonyos pénzüsszeget tegyenek le biztosítékul.

László Gyula előadó: A pénzbeli biztosíték benne van a javaslatban.

Bocskor Ádám erre visszavonja javaslatát.

Buday Barnának kifogása van az előadói javaslat III. pontjának azon szövegezése ellen, hogy utlevél nem adható annak, „*a ki állítási kort még nem ért, illetve védkötelezettségének eleget nem tett*“ — mert ez többféle magyarázatra adhat alkalmat. Ajánlja a következő szövegezést:

„... a ki az állítási kort már elérte, mindaddig, míg tényleges szolgálati kötelezettségének eleget nem tett.”

Hoffmann Hugó, vezérkari ezredes: ezt a szövegezést pártolja s László Gyula előadó szintén hozzájárul e módosításhoz. Megjegyzi azonban, hogy igen sokan vándorolnak ki olyanok, a kik még az állítási kort nem érték el, a kik tehát egyszersmind megszöktek a katonaság elől.

Hoffmann Hugó ezredes: Ehhez a maga részéről is szolgálat adatokat. Az idén a sorozókötelesek közül hiányzott Al-Csikban 123, Felső-Csikban 338, Gyergyóban 112, Tölgyesben 116, Csikszereda városában 9, továbbá Háromszék megyében 1107, Udvarhely megyében 203, Maros-Torda megyéből 139 és összesen egész Erdélyből 12436-an hiányoztak. Ezek állításra soha nem jelentkeztek, feltalálhatok nem voltak, eltűntek.

Dr. Damokos Andor a III. pont 2-ik bekezdése helyett a következő szövegezést ajánlja:

leányok 24 éves életkorukig külföldre szóló utlevelet csakis az esetben nyerhetnek, ha szülőik kíséretében utaznak. Ezen szabály, alól csak azon esetben van kivételnek helye, ha a kiutazás szükségessége hatóságilag megállapítatik. (*Helyeslés*)

László Gyula előadó hozzájárul a módosításhoz.

Dr. Kömöcsy József elnök: Miután szólásra többé senki nem jelentkezik, kimondja határozatképen,

hogy a szakosztály az előadói javaslatot *Buday Barna* és dr. *Domokos Andor* módosításával egyhangulag elfogadja. (*Helyeslés.*)

Öt percznyi szünet után az elnöki széklet

Lázár Menyhért foglalja el s fölkéri *Barabás* Endrét előadásának megtartására a romániai magyarok helyzetének javításáról.

2. A romániai magyarok helyzetének javítása.

Barabás Endre előadó: Igen tisztelt Szakosztály! Erdély magyarsága, de különösen a Székelyföld évszázadok óta nagy emberanyaggal áldozott Romániának. Mig Románia török fönhatóság alatt állott s hazánkhoz is több érdekszál fűzte: addig a román nép, de különösen a bojárság sora, az itthon gyakran politikailag üldözött magyarok közül sokat felvett, asszimilált. Nem található társadalmi réteg Romániában, melyen felismerhető ne volna ezen mély és belső felszivódásnak nyoma.

Mélyebb politikai okai vannak annak, hogy az erdélyi magyarság, de különösen a székelység mindig inkább vonzódott a török és a neki hódoló Moldva- és Oláhország felé, mint az u. n. kulturát terjesztő németiség felé. Mikor Mária Terézia felfegyverzi erőszakkal a székelységet, több ezer család hagyja oda ősei fészket és keres új hazát Bukovinában és a moldvai ős csángótelepeken, hol a török volt az úr. Legutóbbi nemzeti forradalmunk menekültjei is keleten találnak menedéket, a midőn ismét több száz magyar család telepedett le a mai Románia területén.

Nem is éltünk akkor ellenséges viszonyban a régi két román állam lakóival; csak azóta törnek ellenünk annak fiai, mióta nemzeti önállóságunkról és függetlenségünkéről lemondottunk, legalább a külföld előtt. Románia kizárólag földmivelő ország volt s a mi kis ipara volt, azaz erdélyi szászok és székelyek kezében volt, kikkel békés

egyvetértésben éltek az ország lakói. Megfoghatlan módon az így szépen fejlődésnek indult erdélyi ipart is feláldoztuk Ausztria gazdasági érdekeiért, midőn 1886-ban a román határt elzárták Erdély elől. Ez időtájban ujabban ismét több ezer iparos tette át lakóhelyét Romániába és ez volt akkora vérvesztése a magyar fajnak, mint a Bukow-féle *Siculicidium*.

Az évszázados állandó érintkezés a mai Románia lakóival, maga után vonta, hogy sok székely-magyar ott ütötte fel sátorát; az sem csodálható, hogy az újabb gazdasági és nemzeti csapások folytán az ott élők száma tekintélyesen gyarapodott: de az aztán elszomorító kell hogy legyen minden jóérezésű hazafira, hogy róluk a magyar nemzet teljesen megfélemedkezett s csak néha, nagy ritkán, egy században alig egyszer, akadt pár lelkes férfiú, kik legalább végig utaztak közöttük; *de arra példát már nem mutathatunk fel, hogy a hivatalos Magyarország bár egyszer is tudomást is vett volna róluk.*

Ha a Romániában élő magyarságot megfigyeljük, úgy két csoportot különböztethetünk meg: egy kisebb csapat *jövő-menőt*, melynek tagjai az év bizonyos időszakai alatt tartózkodnak csak Romániában, hogy felesleges munkaerejüket értékesítsék ott; a nagyobbik csoport tagjai már *állandóan Romániában élnek*, kiket még csak bizonyos székelyföldi rokonság köt a hazához, vagy már ez sem, de azért még magyaroknak vallják magukat. Ez utóbbi csoportnak ismét két árnyalata van: az egyik, mely szét van szórva Románia területén, mely még *magyar állampolgárokból* áll, vagy olyanokból, kik magyarok ugyan, de *egy állam kötelékébe sem tartoznak* már; míg a másik rész mint östelepülő, már ősidőktől fogva a jelenleg birt földnek jogos tulajdonosa s így ma *román állampolgár*: ezek a moldvai *csángó-magyarok*, kiknek száma 60—70 ezer, mely azonban napról-napra fogy.

A romániai magyarság számát pontosan meghatározni nem vagyunk képesek, mivel a román hivatalos népszámlálás csak román anyanyelvet ismer Románia területén és kétféle népcsoportot különböztet meg: román alattvalókat és idegeneket. Ha valaki román állampolgár, annak a romániai felfogás szerint más anyanyelve nem is lehet, mint a román; bár ha őszinte volna Románia, úgy ott is igen nagyszámu és igen sokféle nemzetiséget lehetne kimutatni. Hogy nem oly rózsások nemzetiségi szempontból Románia viszonyai, legjobban bizonyítja *Hasdeu*, Románia egyik legnagyobb élő tudósának feljajdulása abból az alkalomból, hogy a múlt évben egy szerény magyar hetilap indult meg Bukarestben. Az *Apararea Nationala* című lapban így kiált fel Hasdeu; „*A köztünk élő magyarok is elkezdének mozogni és szervezkedni. Elképzelhető a veszedelem, ha ez a szellem a magyar ügynökök által fel fog ébresztetni a bákói és román-kerületi magyar falvak lakosságában,*

kik még nem elég jó románok.” Így mutat rá Hasdeu az itthon a romániai románok által szitott dákoromán mozgalmak ellenszerére.

A Romániában élő magyarok számát hozzávetőleg 200—250 ezerre becsülöm, míg egyik németországi tudós 370 ezerre teszi számukat.

Csak Bukarestben, az odavaló róm. kath. misszionárius lelkész szerint, a magyarok száma 40—50 ezerre tehető. Galatzon, hol alig ezer lélekre becsülték a magyarok számát, *Putnik* Béla pontos összeszámitása szerint *négyezer* magyar találtatott. Minden román városban nagy számmal élnek magyarok, de alig található falu is, melyben magyar családok elő ne fordulnának, mint községi kisiparosok vagy uradalmi cselédség. Az évtizedek óta hivatalosan tagadott székely-kivándorlás tehát odafajult, hogy *az összes hazai székelység fele számának megfelelő magyarság él Romániában.* Találón mondja *Hegedüs* Loránt: „*Szerte van fűjva Romániában a székelység mint a homok: néhol csak egy-egy szem, néhol vastagabb réteg s mindenütt szűrődik bele a talajba.*” Ugy hatalmi, mint nemzeti szempontból mily óriási horderejű volna, *ha az a 200—250 ezer magyar, kik még jelenben is magyarok Romániában: Erdély magyarságát gyarapítanák?!* A korábbi hazai szerencsétlen körülmények miatt, ha ily óriási számmal fogyott a színmagyar polgárok száma: végre itt az ideje hogy számot vetve magunkkal, a további magyar vérvesztésnek gátat vessünk az itthoni megélhetési viszonyok javításával. Ezen felül azonban egy másik kötelesség is háramlik reánk: tegyünk meg minden lehető, hogy *a már Romániában levő véreink megmaradhassanak idegenben is magyaroknak.*

Önként kínálkozik az alkalom, hogy a hazai románok és a romániai magyarok helyzete között párhuzamot vonjunk. A hazai románok köztünk politikai, közigazgatási és egyházi jogokat élveznek a nemzet rovására, míg a mi véreink Romániában mindezekből ki vannak zárva; *és daczára annak, hogy nagy területen egy tömegben laknak, sem nemzetiségüket, sem anyanyelvüket nem ismeri el Románia.* A román kormány a bukaresti ref. magyar iskola további lételét ahhoz kötötte, hogy az egyház költségén irandó földrajzi tankönyvben a hazai nemzetiségek száma és elterjedése lelkiismeretes pontossággal legyen tárgyalva, különös tekintettel a románok elterjedésére. A hazai románok papjai, tanítói, daczára annak, hogy az ország hivatalos nyelvét sem beszéli legnagyobb részök, az állam vagyonából

alapítványokat, papi és tanítói fizetés-kiegészítést élveznek, sőt a tanítók nyugdíjjal is ellátatnak, *ezekkel szemben a román alattvaló magyarok megfosztottak magyar papjaiktól, tanítóiktól; a pap nem érti hivei nyelvét, a tanító a magyar falvakban csak magyarul nem tudó született román lehet. Itthon a román egyházak és iskolák nyelve a hivek anyanyelve: míg Romániában a magyarok egyházaiból számüzve van a nép anyanyelve, a magyar szó.* Mi nemhogy a román alattvaló magyarság elrománosításáról bár egyszer is tudomást szereztünk volna. Bár köztudomásu, hogy Románia többször kelt védelmére a hazai románság ügyének, hanem a 150 ezeret jóval meghaladó s *még mindig magyar alattvaló magyarság jogai megvédéseért nem emelte fel szavát soha eddig a hivatalos Magyarország.* Más nemzetek fiai, legyenek a világ bármelyik országában, érzik az anyanemzet védő kezét, azokat nem sértheti meg büntetlenül senki, csak *egyedül a magyar az, ha az ország határát elhagyja, hogy többé nem szabad magyarnak éreznie magát és semminemű védelemre sem számíthat — mint magyar alattvaló.* Elszomorító, megszégyenítő és lealázó tudat ez, mikor itthon függetlennek és önállónak hirdetjük és tanítjuk Magyarországot, ugyanakkor ezt a világ egyetlen kis országa sem ismeri el, sőt mi sem vagyunk képesek azt bizonyítani egyetlen idegennek sem — a haza határain kívül.

Ha azt kívánjuk, hogy a magyar nemzet kormánya és képviselője tegyen meg annyit a külföldön élő magyar honpolgárokért, mint a mennyit Európa bármely más szabad nemzete megtesz, azt hiszem túlkövetelők nem vagyunk. Romániában, hol a különböző nemzeteknek oly sokfélesége van képviselve, mint talán egy más országban sem, a kik között daczára annak, hogy a magyarság csaknem a legtekintélyesebb számbelileg, ezek elhagyatottsága a legszembeötlőbb, a legszomorubb. Minden nemzet súlyt helyez fiai nemzeti megvédésére ott, hisz Románia nem is kötelezhető az idegen alattvalók különös védelmére.

Minden nemzet hatalmának, önérzetének fokmérője: mit képes idegenben élő fiaiórt tenni, az idegen állam érdekei megsértése nélkül. Az aztán egészen természetes, hogy az idegen állam és annak társadalma e készség szerint becsüli meg a területén élő különböző idegeneket. Ha tehát Magyarország tényleg önálló, független ország: egyedül csak tőlünk függ, hogy a magyarság helyzete Romániában jobbra változzék. Már csak nemzetünk becsülete és tekintélye érdekében is elodázhatlan kötelesség odahatni, *hogy a Románia területén élő*

nagyszámu magyar alattvalók továbbra is a magyar nemzet tagjainak maradjanak meg, nyelvüket ne felejtsek el, vallásukat ne hagyták el, egyházi és közgazdasági összeköttetések révén az anyaországhoz legyenek kapcsolva. Az elenyésző kisebb számban ott tartózkodó angolok-, francziák- és németeknek külön egyházaik vannak, hol anyanyelvükön tisztelhetik az Istent; gyermekeik anyanyelvükön tanulhatnak az óvodákban, elemi és középiskolákban; a közszellemet ápolhatják zavartalanul, a vendégjog tiszteletben tartásával; hazájuk ipara- és kereskedelmének hasznos szolgálatokat tehetnek, hazájuk képvisellete hathatós támogatásával. Mindennapi eset, hogy a más nemzetek fiai érdekében az illető konzulátusok még a tartozás és követelések körül is hathatósan közbenjárnak.

Joggal kérdezhető ezek után, hogy a mi honfitársaink, kik Romániában élő nyugati idegenek között a legtekintélyesebb számban vannak képviselve: mindezen megengedett előnyök és jogokból mit élveznek?

Egyszerű a felelet; *semmit*, főleg mióta külügyi képviselleteink legalább névleg közösök lettek; bár különös, de úgy van, hogy azelőtt a magyar speciális érdekek nagyobb támogatásban részesültek, különösen báró Éder Károly bukaresti császári konzul idejében.

Amagyarokat legnagyobb számban képviselő *római katolikusoknak ma nincs egyetlen egy egyházuk, sem iskolájuk egész Románia területén*; magyarul szívesen beszélő papja is csak egy van, egy exfrancziskánus Bukarestben, a Baratia székesegyházhoz beosztva. *Ugyan mit tehet a körülbelül 100 ezer róm. kath. szétszórt magyarság lelki és nemzeti gondozásáért egy lelkész?* A hazai Szt.-László-Társulat csaknem egy század óta hoz pénzáldozatot a romániai róm. kath. magyarság egyházi- és kulturális céljaira oly eredménynyel, hogy szemszurásból egy pár apácza-iskolában a magyar nyelvtant tanítják olyanok, kik maguk sem tudnak magyarul.

A református magyarok régebben több egyházat és iskolát létesítettek Romániában így: Bukarest, Brailla, Galatz, Pitest és Ploesten, melyekhez több leány-egyházközség tartozik; két évtized előtt ezen anyaegyházak el is voltak csaknem mind látva rendes lelkészekkel és tanítókkal, ma azonban csak Bukarestben van rendes lelkészi állás. Ezen egyházak saját erejükből tartották és tartják fenn, úgyahogy magukat és a legszegényebb ref. egyházkerület,

az erdélyi alá vannak alárendelve az Ő Felsége által szentesített egyházi törvények értelmében.

És ennek daczára, midőn Romániában közös követségünk és több konzulátusunk van, a braillai román törvényszék elég bátor volt kimondani 1901-ben egy ref. egyházi ügyben, hogy az erdélyi ev. ref. egyházkerületet nem ismeri el hatóságának.

Hogy gondolja aztán e haza idegenben élő hiveit az ezen hatáskörrel Ő Felsége által felruházott erdélyi ref. egyházkerület, ha őt számba sem veszik, tekintélye nincsen idegenben, hiveinek megvédésében!?

Honfitársaink érdekeinek megvédésére a konzulátusok volnának hivatva, de hogy hogyan teljesítették a multban, álljon itt egy pár szomorú eset. *Románia még török hűbéres volt, mégis erősebb volt érdekei megvédésében mint mi. Nekünk akkor is nagykövetünk volt a Vatikán mellett és mégis megtörtént, hogy a magyarság és a monarchia kiszámíthatatlan kárára lemondottunk a romániai magyar katolikusok fölötti protektorátusról; nem tudtuk megakadályozni, hogy a római Propaganda-kongregáció ne vegye kezébe az ottani egyházak ügyeit s ez meg ne tisztítsa azokat a magyar lelkészek- és tanítóktól.*

A legutóbbi időkig nem volt eset rá, hogy valamely külügyi tisztviselőnk bejárta volna a magyar honosok lakta területeket. Soha a konzulok nem érdeklődtek a magyarok kulturái, egyesületi élete iránt, nemhogy részt vettek volna benne. Egy félszázadnál régebb idő óta vannak, illetve voltak magyar elemi iskolák és míg a román tanfelügyelő azokat havonta meglátogatta, volt-e eset arra, hogy a követség vagy konzulátus bár egy vizsgára is küldött volna ki képviselőt?

Soha!

Sajnosan igaz, hogy külügyi képviselőinknek úgy hivatalos, mint tisztviselőinek magán működésében soha fel nem ismerhető, hogy ők egyuttal Magyarországnak is és a magyar nemzetnek is képét viselik. Igaz fájdalommal kell jeleznem, hogy a mig nem voltunk Ausztriának szövetségese, mig leigáztottak voltunk, addig az osztrák konzulok hathatósabb védelemben részesítették a ref. egyházakat és azok iskoláit, melyek körül csoportosult eddig mindenkor a magyarság Romániában, mint egyedüli tisztán magyar intézmény körül. Sok akkor elismert és megvédett jogukat veszítették el az utóbbi két évtized alatt a magyar alattvalók, melyeket

az egész hivatalos Románia ünnepélyesen elismert és szentesített a mi öreg Koós Ferencziink bukaresti ref. papsága alatt, báró Éder Károly konzul idejében; és a melyeket a kiváló román közoktatási miniszter, Rosetti is hiába próbált megnyirbálni.

Csak pár éve mult el, hogy a román kormány egy csapásra, minden ellentmondás nélkül, elrendelte bezárását a konzulok fenhatósága alatt élő magyarok összes meglevő iskoláinak, akkor midőn a bukaresti szerény ref. magyar iskola tőszomszédságában a lutheránus németek, kiknek száma egész Románia területén csak 15 ezer, zavartalanul folytathatták tovább a németnyelvű elemi és középoktatást szép palotájukban.

Nagy nehezen végre a román kormány megkegyelmezett a bukaresti ref. iskolának a következő feltételek mellett; az iskola jövőben sem fog nyilvánossági jogot élvezni, mert tanulói idegen alattvalók, de szigorúan kiköti, hogy a román nyelvet, román történelmet és román földrajzot román nyelven tanulják a tanulók; e tárgyakat még azon esetben sem taníthatja magyar tanító, ha különben képesítve is van arra, hanem csak a ref. egyház költségén alkalmazott született román tanító; az összes magyarnyelvű tankönyveket kitiltja, még a Gönczi-féle abcét is és utasítja a szegény ref. egyházat, hogy saját költségére csináltasson oly könyveket, melyek a román kormány tetszését megnyerik. Így bánnak a magyar alattvalókkal Romániában; vajjon mi itthon e mértéket merjük-e alkalmazni a hazai román elemi iskolákkal szemben!?

És mi mégis erőszakos magyarosítók vagyunk!

Legszomorubb ebben az esetben az, hogy a hazai sajtó és közvélemény tudomást sem vett erről a megalázó erőszakosságról. Itthon, midőn a haza nemzetiségi polgáraitól azt kívánja a magyar közoktatási miniszter, hogy az iskolákban nemzetiségi tanítók vezetése mellett tanuljanak legalább egy tantárgyat magyarul: nézzük meg a hazai magyar és román sajtót, valamint a románait, naponta olvashatunk a rendelet elleni izgatásokról, a mi végre is a rendelet végrehajtását fogja megakadályozni!

Vessünk továbbá egy pár pillantást annak a néhány önfeláldozó apostolnak sorsára, kik a Romániában élő, mindenektől elhagyatott, magyar állampolgárok lelki gondozói. Csaknem hihetetlen az, hogy ezekkel az önfeláldozó papok- és tanítókkal ép úgy nem törődik senki, mint a gondozásuk alatt levő hivekkel. Nehezebb a sorsuk, mint a háboruban levő katonáknak, a kik pedig a rendesnél

is nagyobb fizetést huznak és a kiknek éveik is kétszeresen számítatnak és ők a hivek koldusalamizsnáiból élnek, mikor a német kormány csak a bukaresti iskola évi fentartására 600 ezer márkát fordít; *mi pedig nemhogy áldoznánk ezen igen fontos intézményekre, hanem* azon tanítóktól is, kik itthoni több évi szolgálattal mennek Romániába missziót teljesíteni, megvonják a nyugdíjkezelvényt, a nyugdíjintézet kötelékéből elbocsájtják őket. *Egyik leg-sürgősebb feladatuk volna ezek szolgálati ügynek a rendezése, melynél mintául szolgálhatna a berlini Oberkirchenrath szervezete, mely az itteni papok nyugdíjáról is gondoskodik.* Románia a magyar honosak lelki gondozóit csak megtűri, de gondozásukra nem érez hivatást; azért valakinek csak számon kell tartani őket, ha nemcsak megvetettek, de nevetségesek is nem akarunk lenni a külföld előtt!

1886 előtt Románia hazánk délkeleti határvidéke lakóinak valóságos tárháza volt minden támogatás és védelem nélkül, az itthon termelt és Románia piacain értékesített ipari készítmények révén. Megkötöttet 1886-ban a kereskedelmi szerződés Romániával de e határvidék érdekeinek szigorú mellőzésével, minek következménye lett az, *hogy úgy a Székelyföld, mint Brassó vidéke az utolsó két évtized alatt sok virágzó ipartól fosztatott meg, melynek hatása a nagymérvű el- és kivándorlásban nyilvánult, főleg a közlekedési vonalaktól távol eső Székelyföldön.* Ma összes érdek-közösségünk, a még magas vámtételek alá nem vetett, székely leány- és férfianyagban van.

A székely leánykereskedés nagy mérveket öltött. Az azelőtt élhető székely iparosság és nagytömegű kisbirtokosság csak mint napszámos és cseléd látogathatja Románia városait, melyeknek piacait ezelőtt három évtizeddel is még uralta. Mivel pedig ezek nemcsak anyagilag, de intelligencia tekintetében is a legszegényebb elemet képviselik, úgy itthon, mint idegenben, a kihasználásnak, zavartalan megszarolásnak naponta leginkább ki vannak téve, a nélkül, hogy bármely oldalról jóindulatu tanácsban, irányításban részesülnének, a védelem és támogatásról nem is szólva.

Egy nagyon kicsinyesnek látszó körülményre vagyok bátor felhívni a figyelmet s ez; *külsügyi képviseliteink czimer- és magyar jellegének kérdése.*

Bámulatos az az ügyesség, melyet ellenségeink kifejtének, hogy az e téreni sérelmeinket saját hasznukra kiaknázzák és

nemzetünket az idegenek előtt meggyalázzák, nevetségessé tegyék. A többek közül a hazai sajtóban is tárgyalt római megszályenítésünket idézem fel emlékezetünkben. A nemzetközi diákszövetség a jelen év áprilisában tartotta gyűlését Rómában. Midőn a tekintélyes magyar ifjuság a dákoromán ifjak üzelmeit már-már leleplezte, a román ifjak nyílt ülésen felszólították a magyarokat, hogy bizonyítsák be Magyarország államiségát, melyet ők kétségbe vonnak. A közjogi fejtegetések nem hatottak, mire a román ifjak vezetése mellett a tömeg és a gyűlés tagjai a magyar ifjak által megjelölt vatikáni osztrák-magyar követség elé vonultak, mint a mely államiségunkat is képviseli. Gunyos hahotázás közben mutattak rá román fiaink a lengő sárgafekete zászlóra és kézi látcsövek után kiabáltak, hogy az állítólagos magyar czimert a diszes czimtblán terpeszkedő kétfejű sas valamely részén felfedezzék. Fiaink megszályenítve hagyták oda a harcz szinterét s a román ifjak diadala annál nagyobb volt, mert sikerült megbízható tekintélyt is tanúságra birni, ki bizonyította, hogy az állítólagos Magyarország külügyi képviselőténél a hivatalos nyelv német s évtizedek mulnak el, míg valaki a palotán belül megérti a magyar idiomát.

Hogy ezután lelkesen tüntetett a tömeg a román trikolorral és czimerral diszitett román követségi palota előtt a románok mellett: az már magától értetődik. Nemzetünk és fiaink e csufos kudarc után csak annyi elégtételt nyertek, hogy az öreg *Venturi* palermói egyetemi tanár a *tivoli*-ban rendezett lakomán felköszöntötte a magyarok és olaszok régi fegyverbarátságát.

Képzeljük el már most a kis Romániában élő nagyszámu magyarság helyzetét, hol minden életnyilvánulástól megkövetelik, hogy magán hordja a román jelleget! Naponta látják ott honfitársaink, hogy a más nemzethez tartozó idegenek mily féltékenyen öröködnék nemzeti mivoltuk fölött s ebben hazájuk és annak képviselője mily szigorú következetességgel támogatja, *míg ők, ka magyar voltokra hivatkoznak, avagy nem tudják azt elleplezni: nevetség-, gúny-és megalázásnak vannak kitéve.* Ezek a felületesek előtt lehetnek lényegtelen külsőségek, de aki közülünk hosszabb ideig élt külföldön, az tudja, mert éreznie kellett: mily megnyugtató, milyen önéreztünket emelő lett volna, ha nem kellett volna tiltakoznunk, magyarázatokkal élnünk a mi személyünk iránt érdeklődő idegenek előtt azért, hogy minket ne tartsanak, ne tekintsenek osztrákoknak. Ezért sem szabad lényegtelennek tulajdonítani azon kívánságunkat, midőn

honfitársaink és nemzetünk érdekében kívánjuk, hogy külügyi képviselleteink magyar jellege is kifejezésre jusson a czimerben és egyúttal az a belső szellemen is felismerhető legyen.

Semmiesetre sem felemelő az, ha az idegenben időző magyar állampolgárnak idegen czimer és zászló védelme alatt álló hivatalos testülethez kell folyamodnia támogatásért, védelemért, a hol a magyar nyelv jogaival mindig szemben találjuk a német hivatalos nyelvet!

A külföldön élő magyar polgárok megvédése érdekében a külügyminiszter, minden nagyobb áldozat nélkül, a jelenlegi szervezet mellett is, csupán méltányosságból fordíthatna gondot arra, hogy azon képviselleteinknél, melyek alatt nagyobb számban vannak magyar polgárok: *a tisztviselői személyzetben megfelelő szánni született magyar egyén alkalmaztassék.*

Szomorú dolog, hogy ezen méltányos kívánságunk indokolásánál Oroszország eljárására kell hivatkoznunk. Az Amerikában nagyobb számban élő finnek érdekeinek megvédésére, az ottani orosz konzulátusok szervezete olyan, hogy *azokban egyik állás csakis finn születésű és nevelésű tisztviselővel tölthető be, kinek hivatala tisztán közgazdasági jellegű. Ha a függetlenséget nem élvezett finnek érdekében ily méltányosan jár el Oroszország, annyi méltányosságra talán mi is érdemesek volnánk, ha egyébert nem, de a paritás elvéért.*

Jogos és nem tulzott azért az a kívánságunk, hogy *konzulátusainknál egyik főbb tisztviselő okvetlen magyar születésű és nevelésű legyen, ki a hazai jogviszonyokat és szokásokat ismerve, tanácsadója, védelmezője és közvetítője legyen az idegenben élni kényszerült magyarság jogos érdekeinek.* Csodálható-e aztán, ha az idegenben élő magyar szomorú tapasztalatai alapján arra a tudatra ébred, hogy Magyarország csak egyszerű fogalom, mely neki is csak emlékezetében van meg s melynek elfelejtését a távolság, az idő és a környezet ellenállhatlanul segíti elő. Más nemzetek példájára *nem kötelességünk-e odahatni, hogy idegenben élő honfitársaink ott is érezzék a magyar államhatalom védő és segítő erejét, hogy ezáltal idegenben is érzésükben magyarok maradjanak, e hazához ragaszkodjanak, akár áldja, akár veri őket ott a sors keze.*

A külföldön élő magyarságnak egy szokatlanul kivételes helyzetére kell ráirányítanom a figyelmet.

A mi honossági törvényünk egyetlen a világon, mely honpol-

gárait kizárja a nemzet kebeléből, ha azok, mondjuk szegénységüknél, avagy tudatlanságuknál fogva tíz éven át nem jelentkeznek valamely konzulátusnál.

Végtelen nagy csapás ez romániai honfitársainkra, kik között a kiközösítettek száma már több tízezerre megy. E szerencsétlen véreink sorsa megindító, elszomorító:

ők megszűntek hazájuk polgárai lenni, mielőtt valamely más állam kötelékébe léphettek volna!

Köztudomásu az, hogy Romániában a honosítást parlamenti bizottság végzi, mely eddig oly óvatos volt, hogy magyar származású egy esetben sem honosított; sőt az idén egyik aktív miniszter porosz eredetű vejét sem honosította. Ily körülmények között a magyar honosságukat akaraton kívül elveszített egyszerű magyar emberek, míg egyfelől oda vannak kötve szegénységükkel fogva Romániához, addig másfelől az emberi csoportok egyikéhez sem tartoznak, mert a román honosságot sem szerezhetik meg. Egészen természetes aztán, hogy velük szemben minden kivételes eszköz jogosult, ki lévén zárva a jogot és védelmet élvező emberek sorából.

Ily példátlan eset is csak azokon eshetik meg, kik véletlenségből magyarnak születtek!

Ezt a szerencsétlen és a világon páratlanul álló törvényt a magyar parlament alkotta és bizonyára nem tudta akkor, hogy ezzel sok ezer szegény magyar embert fog büntetni azért, mert nem tud más lenni, mint magyar. Elodázhatlan kötelességünk azért odahatni, hogy a honossági törvény legalább oda módosítsassék, hogy kizáró intézkedése csak azon államok területén álljon fenn, melyekben az idegenek oly könnyen hozzájuthatnak az új haza állampolgárságához, mint itthon. Oly államok területén pedig, mint Románia, hol honosságot szerezni lehetetlenség, ott a tízéves határidő töröltessék, illetve a törvény ne foszthasson meg senkit akarata ellenére honosságától.

A Romániába járó és állandóan ott tartózkodó magyarság ügyei eddig semmi ellenőrzésben, irányításban és gondozásban nem részesültek; nem volt e célra sem az államkormányzatban, sem a közigazgatásban semminemű szervünk. Honfitársaink gyakran minden kitűzött cél nélkül mentek szerencsét próbálni; mások, mint a mezei munkások, kiknek száma csak a Székelyföldről évente tízezerre tehető, csak szóbeli felszólításra, avagy biztatásra

mentek csapatonként a romániai uradalmakba, hol aztán különböző czimeken a védteleneket megszarolták, kialkudott illetményeikben megrövidítették s midőn a munkaidény után az átkelő állomásokon átutaztak, utolsó garasuktól is megfosztották kereseti adó kihágás czimén.

Megfontolandó továbbá az, hogy *a határmegyék közigazgatása, daczára a szomszédságnak, a romániai viszonyok ismeretével alig rendelkezik, ennélfogva az ottani mozgalmak helyes megítélésére sem képes;* sem hivatalos, sem magánuton a munkátkeresőket gyakorlati tanácsokkal, utasításokkal irányítani alig képes. Mindenesetre azért helyénvaló volna, hogy *állandó kívándorlási bizottság* szerveztessék, melynek egyik osztálya állandóan figyelemmel kísérve a romániai politikai, közgazdasági és társadalmi viszonyokat, javaslatai alapján a Romániában élő magyarság érdekei megvédésére idejében fel legyen hívható a külügyminiszter figyelme. Sőt nemcsak jól felfogott közgazdasági érdekeink, hanem politikai szempontból is óhajtandó, szükséges volna, hogy a Székelyföld közelében, az ország keleti határszélén, Brassóban lévő felső kereskedelmi iskolában a romániai közgazdasági és politikai viszonyokból alapos oktatásban részesüljenek a tanulók. Továbbá pedig az is óhajtandó volna, hogy a határszélén lévő közép- és szakiskolákban Románia földrajza, történelme bővebben taníttassék. Sőt a magyar nemzeti és politikai érdekeknek válna nagy hasznára az, ha ezen iskolákban akár a latin nyelv rovására, avagy akár a német nyelv helyett a román nyelvet tanítanák.

A romániai magyarság közerkölcsi viszonyai képezik a magyar nemzet egyik legszégyenteljesebb szégyenfoltját.

A vadházasság közöttük hihetetlen mérvben el van terjedve s így a törvénytelen gyermekek száma is természetszerűleg nagy. Daczára, hogy a románok ezt is a magyar faj rovására írják fel, a legtöbb esetben megállapítható, hogy az a szegény vadházas-pár igen gyakran tett kísérletet viszonyuk törvényesítésére eredménytelenül. E baj egyik kutforrása ismét a honossági törvény, a másik pedig az állami anyakönyvvezetés nehézkes és költséges volta. Ha valamely házasulandó félnek utlevél-igazolványa nincs rendben, ami igen gyakori eset itt, mert ez rendes évenkénti terhes fizettséggel jár és ezen drága igazolványnak csak ily hivatalos esetekben veszi hasznát az illető: az anyakönyvvezető feltétlenül elutasítja a feleket, a legtöbbször minden utbaigazító tanács nélkül. A hazai illetőségi

bizonyítvány megszerzése is csaknem lehetetlen, mert a több év óta távollevő részére nem szívesen adnak ilyet, hogy az esetleges tolonczolási és más költségektől megkíméltessek a község; már pedig e nélkül újból hiábavaló a házasulandók jószándéka. Ha véletlenül az irások rendben vannak is, a sok hiábavaló jelentkezés, ha, a mint legtöbbször előfordul, a napszámos-pár a konzulátus székhelyétől több napi távolságra lakik— és a nagy kiadások, melyek között egészen újfalta az a 20 frank esetenként, melyet a kihirdetésnek a német lapban való közreadásáért fizetnek: *az egybekelést nemcsak elodázza, hanem a feleket elkedvetleníti, minek folytán egymásközi viszonyaik és a törvénytelen szülöttek jogviszonyai úgy családi, mint politikai téren teljes zürzavarban, rendezetlenül maradnak, amik aztán az egyesek és családok erkölcsi züllésének lesznek okozói.*

Az előadottak is kényszerítőleg követelik, hogy *az igazoló okmányok hivatalból való beszerzése bevezetessék a konzulátusoknál vagy az a feleknek lehetőségig megkönnyíttessék; a felek anya könyvi esetekben a lehető legminimálisabb költségekkel terheltesse csak; szükséges továbbá, hogy több konzuli hivatal ruháztassék fel az anyakönyvek vezetésével, tekintbe véve a magyarok nagy számát; de gondoskodás történjék az iránt is, hogy olyanok ruháztassanak fel tisztséggel, kik tudnak legalább magyarul és ismerik a hazai viszonyokat és törvényeket is.*

Az elmondottak alapján tisztelettel kérem a mélyen tisztelt Szakosztályt, hogy a kongresszus tervezetében közölt határozati javaslatomat elfogadni méltóztassék. *(Éljenzés.)*

Mondja ki a kongresszus, miszerint a romániai magyarság érdekében szükségesnek tartja, hogy:

1. a magyar nemzet okvetlen tegyen meg annyit a Romániában élő magyarságért, mint a mennyit Európa bármely nemzete tesz az ott élő alattvalóinak nemzeti megvédése érdekében. Evégből;

a) minden megengedhető eszközzel *segíteni kell az idegenben élő magyar honpolgárokat, hogy a magyar nemzet tagjának továbbra is megmaradjanak,* nyelvüket ne felejtsek el, vallásukat ne hagyják el; egyházaik és közgazdasági összeköttetések révén az anyaországhoz legyenek fűzve.

b) A Romániában székelő *osztrák és magyar követség és konzulátusok úgy szerveztessenek újra, vagy rendeztessenek be, hogy az ott élő magyarok nagyobb védelemben részesüljenek, mint eddig. Az ott élő magyar állampolgárok érdekeit, jogait úgy egyházi, mint kulturális és közgazdasági téren épen oly hathatósan támogassák és védjék, mint azt a többi európai országok követei és konzulátusai teszik saját országuk alattvalóival.*

c) *Külügyi képviseliteink körében a magyar kormány hasson oda, hogy mindazon konzulátusoknál, melyek területén magyar alattvalók tartózkodnak, legalább egyik konzuli tisztviselő okvetlen hazai nevelésű, született magyar legyen, ki a hazai szokásokat és törvényeket ismerve tanácsadója, védelmezője, közvetítője legyen az idegenben élő magyarságnak és azok jogos érdekeinek.*

2. Tekintettel arra, hogy több ezer oly magyar él Romániában, a kik tíz évi szakadatlan ott tartózkodásuk alatt a honosság megtarthatása érdekében szükséges jelentkezések elmulasztása miatt megszűntek magyar állampolgároknak lenni, tekintettel továbbá arra, hogy a magyar állampolgári kötelekből ily módon kiszakadt polgárokat a román parlamenti honosító-bizottság még egyetlenegy esetben sem honosította, azok tehát minden állami köteleken kívül állanak: *kérje fel a kongresszus a magyar kormányt az irányban, hogy:*

a) *puhatolja ki a kormány romániai konzulátusai útján mindazon ott lévő magyarokat, a kik magyar állampolgári jogukat elvesztették anélkül, hogy román állampolgárokká lettek volna;*

b) *a Romániában élő s már nem magyar s még nem romániai állampolgároknak viszonthonosítása kintmaradásuk esetére is lehetővé tétessék;*

c) *mai honossági törvényeink alapul vételével kívánja a kon-*

gresszus, hogy a Romániában élő magyarok állampolgári jogaik fentarthatása érdekében történjék intézkedés az iránt, hogy a honpolgári jogok megtartását feltételező jelentkezések romániai konzulátusok útján minden körülményesség, a legkisebb fáradság és költség nélkül legyenek teljesíthetők.

3. Az ijesztő mértékben elterjedt s a közerkölcsiséget veszélyeztető *vadházasságok* csökkentése szempontjából az igazoló okmányok megszerzése lehetőségig megkönnyítendő a feleknek s azok díjakkal — az anyakönyvezésért — nem terhelendők. Több konzuli képviselet ruházandó fel anyakönyvezéssel és gondoskodás történjék, hogy olyanok gyakorolják e tisztséget, kik tudnak magyarul és ismerik a hazai viszonyokat. (*Helyeslés.*)

Balás Árpád: Elismerését fejezi ki az előadónak lelkiismeretes és alapos munkálataért s a beterjesztett határozati javaslatot egészében elfogadja. De van hozzátenni valója. Azt hiszi, hogyha a mi társadalmunk nem ernyed el végkép, akkor nem hagyhatja szivét érintetlenül az, a mi véreinkkel külföldön, különösen Romániában történik; akkor fel kell ébredni s mindent megmozgatni, hogy megszűnjenek végre azok az anomáliák, a melyek ott fönállanak. Igaz, hogy olyan kérdésekről van szó, a melyeket csak törvényhozási és diplomáciai uton lehet rendezni; de azért a társadalom nem hárihatja el magától azt a feladatot, hogy tudomást szerezzen ezekről az állapotokról és fölemelje szavát. Nevezetesen a Székelyföldön működő társadalmi szervezeteknek folytonosan kell e kérdéssel foglalkozniok s különösen a székelytársaságok tartsák felszinen, szőjjék tovább s hozzanak határozatokat a teendők iránt.

Arról értesült ugyanis éppen ma, hogy szász nemzetiségű honfitársaink Romániában egy idegen hatalom szárnyai alá bujnak s nevezetesen a német követséghez vagy konzulátushoz fordulnak, annak közvetítésével jelentkeznek és tartják fenn magyar honosságukat. Magyar honfitársaink közül pedig igen sokan elvesztik magyar honosságukat csak azért, mert valamely oknál fogva elmulasztják a jelentkezést. Ezek alapján az előadói javaslat 2. pontjához a következő új alpont fölvéteket indítványozza:

d) vegyen tudomást a magyar parlament arról, hogy Romániában élő szász honfitársaink egy idegen állam külképviseletének védelme alá helyezkednek, abból a célból, hogy magyar honosságukat el ne veszítsék, mit ily módon

el is érnek ezáltal. Tegye meg a parlament a szükséges lépést, hogy a magyar állam tekintélyét sértő eljárásnak összes állampolgáraink érdekében vége vettessék. *(Helyeslés.)*

Buday Barna: A honossági törvénynek az az intézkedése, a mely szerint tíz évi távollét után elveszti magyar honosságát, a ki az előirt jelentkezéseket elmulasztja, — rendkívüli időknek rendkívüli következménye volt. Politikai célzat rejlett ebben, de azok az okok, melyek ezt létrehozták, ma már elenyésztek, ellenben keletkeztek olyan indokok, a melyek megkövetelik, hogy azokat a honfitársainkat, a kik kívül állanak a honpolgári köteléken, lehetőleg visszahonosítsuk. Ez csak úgy lehetséges, hogy ha lehetővé tesszük nekik, hogy visszavétesse az állam kötelékébe, anélkül, hogy jelentkezniük kellene. Mert a kik tíz évi távollét miatt elvesztették honosságukat, azoknak a törvény szerint lehetővé van ugyan téve a honpolgárság újra megszerzése, ha **visszatérnek**. De a legnagyobb akadály éppen abban rejlik, hogy ezek nem kapnak utlevelet a konzulátustól és így nem is térhetnek vissza. A román parlamenti honosító-bizottság ugyanis még egyetlen esetben sem adta meg az odaköltözött magyaroknak a román állampolgári jogokat, ennek következtében mintegy 20,000 azon Romániában élő magyarok száma, akik a tíz évi szakadatlan távollét és a köteles jelentkezések elmulasztása miatt magyar állampolgárságukat már elvesztették annélkül, hogy román honpolgárokká lettek volna. Ezeknek sem a román hatóság, sem a konzuli hivatal nem ad ki utlevelet, egyik azért nem, mert még nem románok, másik azért, mert már nem magyarok, tehát sem ide, sem oda nem tartoznak. Ennek következtében gyakran megtörtént, hogy a kivándoroltak már pénzzé tették vagyonukat, mert vissza akartak térni, de nem kaphatván utlevelet, kénytelenek voltak ott maradni s azután vagyoniilag is teljesen elzüllöttek.

Nagy anomália az, hogy a törvény valamit lehetővé tesz, de a körülmények annak útjában állanak. A legfontosabb követelmények egyike tehát az, hogy az állampolgárság visszanyerése megkönnyíttessék.

De ennél még nem állhatunk meg. A mint szóló már említette, a tíz évi távolléttel kapcsolatos szigorú intézkedés kivételes indok kivételes intézkedése volt. Ma megváltozott a helyzet. Ma nem áll fenn annak kényszerűsége, hogy a távollevők visszajövetelét megnehezítsük; ellenkezőleg, az az érdekünk, hogy az érzelmi és jogi idegszalakat velük folytonosan fentartsuk. Ez okból a határozati javaslat 2. pontjához a következő pótlást ajánlja:

kívánja a kongresszus, hogy a Romániába elszakadt magyarok visszahonosítása érdekében kormány és törvényhozás a szükséges lépéseket haladék nélkül megtegye. *(Helyeslés.)*

Barabás Endre előadó úgy **Balás Árpád**, mint **Buday Barna** pótlását magáévá teszi, mire

Lázár Menyhért elnök szavazás alá bocsátja az előadói javaslatot.

A szakosztály a javaslatot Balás Árpád és Buday Barna pótlásával egyhangulag elfogadja.

3. Turisztika fejlesztése.

Máthé József előadó: Tisztelt Szakosztály! Nem sok ország rész dicsekedhetik oly ritka természeti szépségekkel, mint a Székelyföld; a történelem sem fűz gazdagabb és szebb emlékeket más vidékhez, mint ehez; érdekesebb, szebb kiránduló helyeket; üdítőbb ásvány- és gyógyforrásokat; őserdőket s ezekben változatosabb s bővebb kincseket alig találunk.

S mégis, idegen ember alig-alig téved erre. Még a rokoni kötelékből kiszakadt székely is csak nagynéha tér vissza, mivel az ut terhes, hosszú, és költséges. Ha podagrás, romlott tüdejü, gyomru vagy munkában kifáradt és pihenni vágyó ember eljön ide egyszer: dicséri, magasztalja, a miért idejött — levegőt, vizet, e föld szépségét, de az utat, azt gyalazza holtig.

Mindhiába kényelemhez vagyunk szokva s az ország más részeihez viszonyítva, a Székelyföldnek absolute nincsenek kényelmes utazásra berendezett vasutai. Kocsin, rossz falusi szekéren kell döcözni napokig, a míg egy-egy szép fürdőt az utolsó vasuti állomástól megközelíthetünk.

Mi természetesebb, minthogy idegenforgalmunk gyér, ezen ország résznek fejlődésre predesztinált minden városa, üdülő- és kirándulóhelye, minden gyógyfürdője, szóval minden kincse azok után az eszközök után áhítozik, kiabál, melyek neki a boldogulás feltételeit, különösen a turisztika révén is biztosítják.

Forgalom kell ide, hogy felpeszduljön az élet; vagyonná legyen minden holt érték; kereskedelmi központtá minden város; világfürdővé minden drága jó vízben dus klimatikus fürdők, s az egész ország rész a vagyonban és erkölcsben erőssé lett székelység életképességében nyerjen a magyar haza számára szükséges biztosítékot.

Röviden ez az indoka annak, hogy a turisztika kérdésével foglalkoznunk kell s első sorban épen kincseink értékesítésével, a székelység létfeltételeivel fűzzük össze, szorgos kötelességévé tévén

államnak, közhatóságoknak, egyesületeknek, társulatoknak, magánosoknak, sőt a politikai községeknek és városoknak is — *a turisztika fejlesztését.*

Több mint ezer év óta lakunk e kincses hazában a nélkül, hogy értékesíteni képesek volnánk. Ugyszólván csak a mindennapi sovány kenyeret sajtoltuk ki e földből. Ha valami nagyobb-szabású vállalat létesült, idegen pénzen létesült.

Ezek a példák ösztönöznek az idegenforgalom keresésére.

Keressük a haza ifjuságát; keressük a nevelőket, kik e szép feladat teljesítésére ifjuságot neveljenek; keressük az orvosokat, kik rámutassanak páratlan bőségű, gyógyhatású vizeinkre, keressük a geologusokat, a kik feltárják, a mit földünk rejt; a közigazdákat, tőkepénzeseket, a kik ezek értékesítéséhez fogjanak; az államot, hogy vasutat teremtsen e vidékre; a társadalmat, hogy ehhez segítséget nyújtson, munkáskezeket biztosítson; a közhatóságokat, hogy a maguk bármily kis és primitív eszközeivel álljanak az ügy mellé.

Szóval keressük a turisztikában jövő boldogulásunk feltételeit

E népnek, e vidéknek közvetítő szerepét Keletre, határvédő nagy feladatát Keleten, nem szabad közönyvel nézni nagy Magyarország erős magyarságának. Kárpótlásul a mulasztásokért, hogy t. i. mindig Nyugat felé gravitálván, Keletet támasz nélkül, esni hagyta: jövőben egész lelkesedéssel kell erre fordulnia, hogy megismerjen, megszeressen, megerősítsen.

De nem lehet tagadni, hogy ezekkel a nagy követelésekkel szemben, vizsontszolgáltatást kell biztosítanunk.

Székely fürdőinket, kiránduló helyeinket, városainkat, történelmi nevezetességeinket, ipari értékesítésre váró nyers *termékeinket meg kell ismertetnünk.*

Illusztrált olcsó füzetek, — szükség szerint több nyelven; ujságok, fényképek, képeslapok hirdessék általunk mindazt, a mit látni érdemes, látni kell, használni áldás.

És ha megismertettük, *könnyítsük meg a hozzáférést,* könnyítsünk a rossz vasuti csatlakozáson; eszközöljünk ki közvetlen kocsikat; lépünk fel a menetgyorsításért; gondoskodjunk fuvarközlekedésről; a mit vasuton meg nem közelíthetni, tegyük járhatóvá kezünk munkájával; oltalmazzuk a kilátókat, létesítsünk ujakat, javítsuk az idő által megviselt romokat; az utast biztosítsuk a zsarolás ellen, adjunk neki menedéket, oltalmat; kalauzoljuk, oktassuk.

Ha ezt megteszszük és érettünk megteszi mindenki, lesz idegenforgalmunk s a forgalom nyomán tisztos keresete népünknek. Termeszthetünk és eladhatunk fölös élelmiszereket, házi- és kézműipari tárgyakat, mert ezen a központok nélkül hagyott földön a fürdők körül pezsgő élet lesz. A gazda teje, vaja, apró állatai, mind mind vevőre találnak s a vándorbot kiesik a sorsüldözött székely kezéből. Megtalálja honját a hazában. És Székelyföldünk hírét, kincsét ezereken meg ezereken viszik messzi tájakra s az itt található előnyökért csábitanak hozzánk újra másokat. Megszilárdul egyben az a kapocs is, mely a hosszú időn át elkülönzött, elhídegült testvérfajt az ezredéves Magyarországhoz azért köti, mert:

A nagy világon e kívül

Nincsen számodra hely...

Ezekután a következő határozati javaslatot ajánlom elfogadásra: tekintettel arra, hogy a Székelyföld természeti szépségekben, érdekes kiránduló helyekben, ásvány- és gyógyfürdőkben, feldolgozásra váró nyersanyagokban stb. temérdek kincset bir, melyek a kiránduló, szórakozást, üdülést és gyógyulást kereső közönségre, ugyszintén a székelységekre is valóságos áldást képeznek;

tekintettel arra, hogy eme kincsek kiaknázatlanul s az idegen forgalom ide terelése nélkül tovább is értéktelenül hevernek, jól lehet úgy a nagy közönségnek, mint magának a székelységnek javára értékesíthetők,

mondja ki a Kongresszus, hogy

1. A turisztika fejlesztését oly feladatnak tartja, mely a Székelyföld idegenforgalmának emelése s kapcsolatosan kincseinek értékesítésére elsőrendű fontosságu, s melynek támogatására a társadalom, közhatóságok és állam együttes szorgos tevékenysége szükséges. Mivel pedig a turisztikai ügyek vezetésére a Székelyföldön külön társadalmi szervezet nincs, szükségesnek tartja, hogy azt a *székely társaságok* vegyék kezükbe.

2. Szükségesnek tartja továbbá, hogy

a) a székely társaságok a székelyfürdők (gyógy- és üdülő helyek) tulajdonosaival egyetértve keressenek össze-

köttetést a hatóságokkal, a nagy közönséggel, közép- és felsőiskolák tanuló ifjúságával, hogy az *idegenforgalmat* ezután nagyobb mértékben irányítsák a Székelyföld felé s az ide törekvők kirándulásait megkönnyítsék;

b) a székelyföldi fürdőket, kiránduló helyeket, városokat, történelmi nevezetességeket, ipari értékesítésre váró anyagokat illusztrált olcsó *füzetekben*, szükség szerint több nyelven és külföldön is ismertessék; újságokban, vasuti indóházakban, képes levelező lapokon, külön erre szánt fényképeken reklamirozzák; térképeket készíttessenek;

c) a m. kir. kormány kéressék fel, hogy a vármegyék, városok, községek, erdészeti és államépítészeti hivatalokat utasítsa a turisztika fejlesztésére vállalkozott székely társaságok támogatására;

d) a megyei gazdasági egyletek, tanár- és tanítóegyletek stb. kéressenek fel, hogy hatáskörükben a turisztikát ápolják és népszerűsítsék.

3. Szükségesnek tartja végül a *kárpátvidéki vasutak* olyan kiegészítését, hogy Oderbergtől Poprádfelka, Kassa, M.-Sziget, Borszék, Marosvásárhely, Brassó, Szeben, Vajdahunyadon keresztül az aldunai zuhatagokig, esetleg fogaskerekű vasutakkal is, turisztikai összeköttetés létesíttessék, illetőleg egy *kárpátvidéki turisztikai vasutvonallal* a székely körvasut mielőbb kapcsolatba hozassék. (*Helyeslés.*)

Gáspár Gyula: A turisztika emelése szempontjából igen fontos dolognak tartja, hogy megfelelő körutazási tervek állíttatnának össze akár a Székely-Egyesület, akár a Kárpát-Egyesület részéről. Ennek keresztülvitelét támogatnia kellene az államvasutak igazgatóságának is megfelelő kedvezmények nyújtása által. Ilymódon nemcsak a turisztikát lehetne nagymértékben emelni, hanem egyszersmind a fürdőket is benépesíteni. Nem szabad ezt a dolgot kicsinyelni, hiszen tudjuk, hogy pl. Svájc jóformán egészen a turisztikából él. Ha ezt nálunk is kifejlesztjük, kettős célt érünk el, mert ezzel közönséget szerzünk a fürdőknek is.

Máthé József előadó: Ezt egészen részletkérdésnek tartja, a melyet a kivitelnél természetesen tekintetbe kell venni, de a határozati javaslatban csak a körvonalokat lehet megállapítani.

Lázár Menyhért elnök: Miután szólani senki sem kíván, általános helyeslés között az előadói javaslatot egyhangulag elfogadottnak jelenti ki.

4. Fürdők fejlesztése.

Dr. Hankó Vilmos előadó: Székely tündérország egyik szépséges vidékén sereglettünk össze, *hogy* utunk tapasztalatait is felhasználva, meghányjuk-vessük a Székelyföld gazdasági fellendülésének a feltételeit.

Utunk folyamán szemünk elmerült a termelésre szegény, de tájakban elragadó, természeti kincsekben gazdag föld áldásainak szemléletében. Visszafojtott lélekzettel néztük a búbajos képek mesés szinpompáját, melyet víz, szikla, erdő, hegy és völgy, hótól csillogó havas, az idilli bájtól a megfélemlítő fenségesig kimondhatatlan változatosságban felmutat; csodálattal szemléltük a természeti kincsek, ritkaságok gazdagságát, melyek egyike-másika csoda mint látvány, csoda mint tünemény.

A föld mélyében kiaknázatlanul hevernek a só, a vas és a réz, az iparnak, nemzeti vagyonosodásnak megannyi tényezői. A föld méhében a kőszén tüze alszik gazdag rétegekben. Itt halált lehelő barlangok, sziklarepedések, tombolva felfakadó, kavargó, örvénylő, időnkint magasra szökellő savanyuviz-források, csillogó sósziklák, hófehér márványhegyek, megmérhetetlen mennyiségben előtörő, pezsgő, lobogó, szikrázó csodásvizü ásványviz-források, fürdők. Álljunk meg ennél.

A Székelyföld gazdasági fellendülésének feltételeit kutatva, arra a belátásra kell jutnunk, hogy annak legtermészetesebb kutforrásai fürdői és ásványvizei. Másutt ezek hatalmas nemzetgazdasági tényezők, egész vidékek meggazdagodásának a tényezői.

A Székelyföldön 20 fürdő és 16 forgalmi cikket képező ásványviz van; egyik-másik elsőrendű, igazán magas nivóju telep. Ezek a pár excellence természeti kincsek, a melyeket a jó-tékony természet arra adott, hogy a székely nemzetnek erőforrásai legyenek, egyáltalában nincsenek kiaknázva. Sem fürdő, sem forrás nem élvezzi a magyar közönségnek, a magyar orvosnak szárnyat adó pártolását.

Ugyan ki hallott valaha arról, hogy budapesti orvos giesshübli helyett — a miből egy millió palaczk fogy el országunkban — az azzal egy hajszálig hasonló és egyenlő értékű bodoki Matild-

vizet rendelt volna? Vagy spaai, pyrmonti helyett előpatakít, vagy homorodít, seltersi helyett kovásznait, vagy málnási Máriát, fransbadi helyett tusnádit, karlsbrunni helyett korondit, schwalbachi helyett felső-rákosít, gleichenbergi helyett málnási Siculiát, Apollinaris helyett borszékit, vagy a hirneves szliácsi vagy vihnyi forrásokhoz feltűnően hasonló csikszeredai melegvasas savanyu-vizet?

Fürdőgyünk mai fejlettsége mellett is 48 millió koronát képvisel, mit magyar családok nyaralás, fürdőzés czimén évenként külföldre visznek. A 20 székely fürdő mindössze 4000 ember költekezésén gyarapodott. Tömerdek vizünk daczára egy millió korona értékű külföldi ásványvizet hozunk be, leginkább olyan vizekért, melyekkel szemben az egyenlő értékű székely vizeknek egész sorát állíthatjuk. Mindenki beláthatja, hogy ez így nem maradhat.

A modern élet izgalmai megkivánják, hogy tartózkodásunk helyét időnkint megváltoztassuk, hogy pihenve új erőt szerezzünk a jövő év munkájához. A tapasztalat szerint évről-évre növekedik a nyaralásra szoruló emberek száma. Évről-évre nagyobb a kereslete az olyan helyeknek, a hol az élet jó és olcsó, hol négy hetet eltölteni igazi öröm és élvezet, pihenése testnek és léleknek.

A tapasztalat szerint évről-évre növekedik a nyaralásra szoruló emberek száma. Ez a tapasztalat ösztönül kell, hogy szolgáljon arra, hogy fürdőinket tőlünk telhetőleg fejleszszük. E tapasztalattól sarkalva a nyugat-európai fürdőkben mindenütt ideges versenyt látunk az előrehaladásban, egymást tulliczítáló igyekezetet az építkezésekben, a berendezések tökéletesítésében. Nyugat-Európának e tekintetben buzgó követője a kis Románia is. Hat fürdőtelepén nagy kincstári alapja terhére rövid pár év alatt elsőrangú szállókat, pazar berendezésű gyógycsarnokokat, monumentális fürdőházakat épített s a telepeket pompás parkokkal vette körül. Fény, csillogás, Borszék, Előpatak, Tusnád páratlan gyógyító faktorai nélkül; de ez a fény, csillogás, meg a sovinizmus mégis sokat fog állandó romániai vendégeink közül otthon marasztalni.

A Székelyföld 20 fürdője közül 12 teljesen hivatott arra, hogy kedvező viszonyok között a Székelyföld gazdasági életének tényezője legyen.

Hogy eddig nem volt, annak oka egyiknél a forgalmi utaktól való távolság, a másiknál a berendezés tökéletlensége, a harma-

diknál a drágaság, a negyediknél a czélszerű reklámnak, az ötödiknél a fürdő-reklám legnevezetesebb tényezőjének: az állandó fürdőorvosnak a hiánya s a legtöbbnél a szegénység.

A villamosság és gőz századában a fürdőlátogató közönségnek egészen más igényei, követelései vannak, mint annakelőtte. A mai kor embere csak abba a fürdőbe megy szívesen, — ha máskülönben a fürdők a fejlődésnek olyan fokán állanak, mint azt a fejlett izlés a maga jogosult igényeivel megköveteli — a melyek a vasut szomszédságában állanak.

A székely fürdők nagy részének nincsen vasutja. Egy része a vasuttól éppen távol esik. A melyiknek — mint Tusnádnak — van is vasutja, nincsen köszönet benne. Budapesttől Tusnádig — a gyorsvonat felhasználásával — 21 óra alatt juthat el az ember. Ausztria legtöbb fürdője jóval közelebb esik. Ehez még az is járul, hogy egyikbe-másikba — p. o. Gleichenbergbe — kényelmesen berendezett, Budapest—Gleichenberg felirású kocsik közlekednek Budapestről. A külföldi fürdők iránt való ilyen megható figyelem mellett, hogyne menne az én magyarom osztrák fürdőbe!

A természeti kincsekben mesés gazdagságu székely fürdők prosperálásának egyik kardinális feltétele a vasut. Különösen Borszéknek, Szovátának, Korondnak a forgalom utjához való közelebb hozatalát nem lehet eléggé szorgalmaznunk.

A Székelyföldnek 12 fürdője közül három magasabb kulturális nivóju, négy a fejlődés tekintélyes fokán álló fürdő. Nem kell sovínisztáknak lennünk, hogy ezeket a fürdőket felkeressük. A többi azonban, hogy jó lélekkel ajánlható legyen, tervszerű fejlesztést kíván. Elmultak azok az idők, a midőn az emberek úgy gondolkodtak, hogy a fürdőhöz nem kell más, csak viz. Gyógyító erő a vízben, a természet szépsége Isten adománya, a melyet tudással és munkával kell értékesebbé tenni. Ma e tekintetben a felfogás oda módosult, hogy a fürdőben nemcsak viznek kell lenni, hanem kényelemnek, kifogástalan ellátásnak.

Senki sem akar a Székelyföldnek mind a 20 fürdőjéből világfürdőt csinálni, a mely nyugat-európai kényelmet nyújt vendégének, a hol a berendezés, ellátás dolgában értékesítve van minden, a mit a haladó kor a felszínre vet; ki is akarna, a mikor ismeretes, hogy az ilyen fürdők áldását olcsón árulni nem lehet.

De olyan fürdőt sem akar senki a hazaszeretet szent nevében a magyar közönségre erőszakolni, a melynek nyirkos viskóiban

a rosszul záró ajtók és ablakok között sokszor fagyos szél bujdosik.

A közönség nagyobb része manapság leginkább az olyan fürdőt keresi fel előszeretettel, a mely egészséges és olcsó nyaralást biztosít s e mellett a kellemes szórakozás némi eszközeit is kínálja (az örökös cigányzene nem elég); a hol szállót talál egészséges lakó- és jól berendezett közös helyiségekkel, előcsarnokokkal, terraszokkal, rossz időben a vendégek találkozóhelyével. A szállót a fürdőházzal s mindazokkal az épületekkel, hol a vendég a nap folyamán megfordul, fedett folyosó köti össze. A hol nincs fedett folyosó, azt kövezett, sártól mentes ut pótolja.

A székesfővárosban működő fürdőirodának sürgős feladata volna ezen fürdők számára olcsón felépítendő szálló-, gyógy- és fürdőház-tervezeteket beszerezni s azokat a hozzáfutó fürdőknek rendelkezésére bocsátani.

Az egészséges lakóházak, a czélszerűen berendezett fürdőházak, a tiszta közös helyiségekkel ellátott szállók, a fedett folyosó építésére a legtöbb helyen a szükséges tőke hiányzik, mert a pénzintézetek a fürdővállalatokat az előnyös és olcsó törlesztéses hitelből egyenesen kizárják; pedig gazdasági életünknek ez a mezője az, a hol legkivánatosabb a termékenyítő hatás, melyet a pénz okosan kifejteni képes.

Az államnak volna feladata arról gondoskodni, hogy a fürdővállalatok a tőkét befektetésekre s a drága kölcsön konvertálására szükséges törlesztéses kölcsön alakjában megkaphassák, még pedig úgy, hogy a kölcsön kamatjaiért az állam kezességet vállaljon. E célból egy 400—600 ezer korona évi kamatgaranciális összeg vétetnék fel évek során át az állami költségvetésbe. Ez az alap csak akkor volna igénybevehető, ha valamelyik fürdő az évi törlesztéses részletet nem tudná kifizetni. Ennek a hitelalapnak a megteremtését a Balneologiai Egyesület kebelében készített s a belügyminisztériumban immár letárgyalt fürdő-törvényjavaslat kilátásba is helyezte; ezen törvényjavaslatnak törvénynyé emelése a székely fürdőknek is elsőrangú szükséglete. A törvényjavaslatban kilátásba helyezett kölcsönrel felpeszdülne fürdőinkben a vér, szárnyakat kapna a vállalkozás bátorsága, közmunkához jutna a vidék lakossága, virágzó fejlődésnek indulna sok elhagyatott fürdő és vidék.

A fürdő akárminő tökéletes berendezése mellett sem nélkü-

lözheti az okos reklámot. *Az emberek nagy forgatagában csak azt veszik észre, a ki észrevételi magát.* Bár a fürdőre nézve leghasznosabb reklám a meggyógyult és megelégedéssel eltávozott beteg, a fürdőnek a napi sajtóban való hirdetése el nem maradhat.

A sajtó szava ugyanis az, a mely legmesszebbre elhatárolja a melynek hirdetési sohasem tévesztik el hatásukat. Igaz, a reklám, az újságokban való hirdetés sokba kerül; a székely fürdők azonban egyesülhetnének közös hirdetésre. Az erők szövetkezésének a közvetítésére az EKE székesfővárosi fürdőirodája volna felkérendő. Külföldön a közös hirdetések rendszere teljesen bevált.

Sem az orvosok, sem a közönség nem tudják, mit adott nekünk a természet. Tájékoztatásukra, egy a székely fürdő- és ásványviz-telepeket ismertető, képekkel és térképekkel illusztrált nagyon olcsó munka kiadását is kívánatosnak tartom; olyan munkáét, a melyben az orvos és a fürdőt kereső megtalálja mindazt, a mire - hogy a fürdőt rendelhesse, illetőleg fölkereshesse — szüksége van.

Nagy hatással vannak a közönségre a művésziesen kiállított színes plakátok is, melyek a figyelmet folyton arra irányítják, a mit ábrázolnak. Ezeket a tetszetős külsejű plakátokat az államvasutak igazgatósága a vasuti pályaházakban, pályaudvarokban készséggel kifüggeszti.

Az államvasutak igazgatóságának ez a figyelme kétségtelenül elismerésre méltó. Ámde a figyelem nem elég; mi az államvasutak igazgatóságától áldozatot is kérhetünk, hisz a nagyobb forgalom fokozza az államvasutak bevételeit. Kérjük az építendő székely vonalak végső pontjain vasuti vendéglők helyett jól berendezett turista-szállók építését s azoknak a fürdőknek, azoknak a világcsodaszámba menő természeti ritkaságoknak, a minők Borszék, a kovásznai Pokolsár, a szovátai forró sóstavak, Szováta és Parajd sósziklái, a csiki havasok és márványhegyek, a torjai Büdös, a málnási időszakonként felszökő savanyuviz-források — a publicitás száz eszközével való állandó hirdetését, a melyek ezekből a szállókból megközelíthetők. Így járt el az osztrák Südbahn a többek között a Semmeringen, Abbáziában, Toblachban; az épített luxus szálló-telepek turista-központok s a vidék meggazdagodásának állandóan bugyogó forrásai lettek. Kérjük továbbá a távol eső székely fürdőkre menettérti-jegyek kiadását a menetjegy árán.

A fürdőreklám legnevezetesebb tényezője s a fürdő lelke: az állandó fürdőorvos. Az ő dolga a fürdő gyógyító faktorainak az egészséges és beteg szervezetre való hatását tanulmányozni, észleleteit feljegyezni és publikálni. A publikációnak különösen akkor van nagy értéke és súlya, ha ez az észlelet, ez a tapasztalat a fiziologiai laboratórium dolgozóasztalánál és a klinika megfigyelő-ágyánál is tudományos megerősítést nyert.

Kétséget nem szenved, hogy az ilyen publikációk révén emelkedni fognak fürdőink a tudományos tapasztalat szárnyain is. Hogy a fürdőorvosok működéséhez kötött reményeink teljesedésbe menjenek, oda kell hatnunk, hogy a tulajdonosok a fürdőorvosokat a kar elitjéből, annak a tudományos kutatásra képes, a hazai és külföldi fürdőkön tanulmányokat végzett tagjaiból válasszák. Hogy ez kivihető legyen, a fürdőorvosokat állandósítani s anyagi érdekeiket a lehetőség szerint előmozdítani kell.

Az ilyen orvosok munkálkodásának nyomán rövid idő alatt házak emelkednek működésük terén, a fürdő virágzásnak indul, látogatottsága rövid idő alatt rohamosan növekedni fog. Látogatott fürdőről esik annak a szüksége, hogy a tulajdonosok annyira becézgjessék vendégeiket, hogy azután ne legyenek képesek a fürdő-rendszabályok tiszteletére kényszeríteni. Az ilyen orvosok munkálkodásától lehet várni annak határozott és tudományos alapon nyugvó megjelölését, hogy a fürdő gyógyító tényezői rendén milyen bajokra specifikum. Ezen bajokban a fürdőorvosok specialistákká nőik ki magukat; az ilyen fürdőkre azután — a mely nem minden betegséget gyógyít — megnyugvással küldik a beteget a rendelő orvosok. E tekintetben is Borszék és Előpatak jártak elől a példaadásban, a midőn tudományosan és gyakorlatilag kitűnően képzett fővárosi orvosokat hívtak meg állandó fürdőorvosokul.

Valamely fürdőhely megítélésénél az egészséges szobán, kényelmen, a jó orvosi vezetésen kívül a jó és olcsó ellátás is nevezetes momentumok. A leggyakoribb vád, mit a székely fürdők ellen emelnek, azok drágasága.

Hogy az olcsóság tekintetében is kiállják a versenyt a külfölddel, változtatni kell az eddigi ellátás rendszerén; be kell hozni a Nyugaton általánosan elfogadott rendszert, az u. n. penziót, vagyis teljes ellátást megszabott díjért; a hol pedig ez a meglévő viszonyoknál fogva lehetetlen volna, legalább a közös étkezést —

a table d'hôte-ot — kell behozni, az étkezésnek ezt a leghelyesebb rendszerét.

Itthon a magyar ember ugyan nem szereti magát kényszernek alávetni, de lassankint itthon is megszokná azt, a mit külföldön természetesnek talál; meg különösen abban az esetben, ha tapasztalná, hogy jobban és olcsóbban él.

Az itt felsoroltak figyelembevétele hitem szerint rövid idő alatt azzá teszi a székely fürdőket, a mivé kiválóságuknál fogva lenniök kell: a szenvedőknek, az üdülőknék otthonává, a Székelyföld erőforrásává s a mi székely büszkeségünk méltó tárgyává.

Hogy mindez teljesebbé menjen, mondja ki a kongresszus, hogy mindenekfölött kívánatosnak tartja, hogy:

1. A székely fürdők megfelelő forgalmi (vas-)utakkal láttassanak el s a székely fürdőkre menettérti-jegyek adásának ki a menetjegy árán.

2. A székely fürdők számára nagyobb hitelalap létesítése által törlesztéses kölcsönök, a berendezések megkönnyítése céljából (esetleg a székesfővárosi fürdőiroda révén) a berendezésre való tervek biztosíttassanak.

3. A fürdőorvosi intézmény szabályoztassék.

4. A fürdő-törvényjavaslat mielőbb törvényerőre emeltessek.

5. A fürdők reklámozása országosan megkönnyíttessék. *(Helyeslés.)*

Dr. Kőmőcsy József elnök: Köszönetet mond a szakosztály nevében az előadónak nemcsak tömör, tárgyilagos és tanulságos, hanem különösen a bevezetésben költői lendületű előadásáért is. *(Élénk éljenzés.)*

Vajna Gábor: Nemcsak mint kongresszusi tag, hanem egyszeremind mint a tusnádi fürdőszövetkezet tagja szólal fel. Teljes mértékben hozzájárul a beterjesztett határozati javaslatához és semmit sem kíván hozzátenni. Felszólalásának csupán az a célja, hogy röviden feltárja Tusnádnak speciális gazdasági helyzetét. Tusnád-fürdő nehéz viszonyok közt van, mert kénytelen volt nagy befektetéseket csinálni s erre 160,000 forint adósságot fölvenni. Ezt az összeget egy száz pénzintézet adta 7%-ra, úgy hogy az évi kamatja 11,000 forintnál többre rug. Ily körülmények közt miképpen felelhessen meg azoknak a kívánalmaknak, a melyeket manapság a fürdővendégek méltán támasztanak. Ugyiszólván a bukás szélén állának, ha a legnagyobb igyekezettel és takarékossgal nem igyekeznének a fürdőt minden áron fentartani.

Arra kéri tehát a szakosztály tagjait, hogy a hol az ügy szőnyegre kerül, a lehetőség szerint hassanak oda, hogy ez a drága kölcsön konvertálható legyen 4—5%-os kölcsönre (*Egy hang: Az is drága!*) Ha egy százsz pénzintézet tudott erre a hipotékára pénzt adni, miért ne tehetné ezt egy magyar pénzintézet, esetleg ha szükséges az állam garanciájával. Akkor a fürdő nemcsak megállhatna, hanem föl is virágozhatna. (*Helysesés.*)

Pap Sándor: Mint a marosvásárhelyi székelytársaság egyik megbizottja, a ki az előadót ezen nagyérdekű előadás megtartására fölkérte, szintén hálás köszönetet mond neki s kijelenti, hogy minden javaslatát teljes tartalmában elfogadja. Tény az, hogy az erdélyi fürdőket látogatottsága csökkent, s a ki meglátogatta a szomszéd Romániát, az tudja, hogy ennek oka abban rejlik, hogy Románia most hatalmas erő kifejtést produkál és különösen a határszéleken olyan kulturát teremtett, olyan palotákat, villákat épített, hogy szinte elálmélkodunk rajta. Ezért csappant meg ma már az erdélyi fürdőknek régi pénzes vendégserege, s azok a fürdőink, a melyek 20 évvel ezelőtt birtak a fejlődés minden föltételével, ma már ennek híjával vannak, mert hiányzik a külföldi költsékes vendég. Nekünk tehát fel kell vennünk a versenyt ezzel a nagy erő kifejtéssel, mert ez fontos vagyoni és életkérdése egy nagy vidéknek, a Székelyföldnek. A másik ok, a melyet az előadó urtól szintén hallottunk, a kormánynak abban a roppant könnyelműségében keresendő, melylyel a székely fürdőket annyira kihagyta a vasuti forgalomból, hogy csak a legelszántabb ember adja magát reá, hogy egy messze székely fürdőbe menjen.

Ezelőtt még megtették, de most nem teszik meg, mert hiszen a legnagyobb kényelemmel utazhatnak más vidékekre. Az előadói javaslathoz különben pótlást ajánl, a mely két pontból áll. Ugyanis van a székely fürdők között néhány olyan, amely gyógyhatásra nézve teljesen kiállja a versenyt a külföldi fürdőkkel. Ezekre nézve célszerű volna a határozati javaslat kapcsán előterjesztést tenni a kormánynak, hogy az állam szanatoriumokat építtessen, különösen gyermekek számára.

A másik dolog arra vonatkozik, hogy hallottuk éppen a tusnádi fürdő igazgatóságának egyik tagjától, hogy ugy ez a fürdő, mint több más erdélyi fürdő is adóssággal küzd s ezért nem tud a modern követelményeknek teljes mértékben megfelelni. Itt okvetlenül szükséges, hogy az állam pénzsegéllyel nyújtson támogatást, mert ez országos érdek. De a mennyiben ez megtörténik, nem elégséges, hogy az erdélyi fürdők csak olyan arányban részesüljenek az állam támogatásában, mint más fürdők, pl. a Tátrában lévők, a melyek már ugyis bizonyos fokát a fejlődésnek elérték, mert akkor mi megint hátrább leszünk. (*Igaz!*)

Azért azt kívánná, hogy vétessék föl a határozati javaslatba óhajtság gyanánt, miképp a székely fürdők közül a nevezetesebbek kivételesen nagyobb állami támogatásban is részesüljenek, mint más hazai fürdőhelyek. (*Helysesés.*)

Az előadói javaslathoz indítványozott pótlása így szól:

6. A székelyföldi gyógyfürdőkön állami támogatással szanatoriumok létesítendők, különösen gyermek-szanatoriumok.

7. A székely fürdők, tekintettel kedvezőtlenebb helyzetükre és a világforgalomtól való távolabb fekvésükre — kivételesen nagyobb állami támogatásban részesítendők.

Dr. Hankó Vilmos előadó magáévá teszi az indítványozott pótlást.

Koncz Ármin: Figyelmeztet arra, a mit az előadó is fölemlített, hogy orvosaink nem rendelik az erdélyi ásványvizeket. Ez természetes, mert ásványvizeinkről nincs még meg a kellő irodalom. Maga az előadó erre nézve már sokat tett, hanem az egyetemeken nincsenek meg a kórházi tapasztalatokon alapuló kimutatások és könyvek. Az egyetemeken tanszékek volnának fölláttandók, hogy ott kísérletek alapján tanulmányozzák az egyes fürdővizeket, mert mostan ezzel igen kevesen foglalkoznak, a fürdőkön az orvosok majdnem évenként változnak, — s így nincs módjukban a közönség figyelmét kellőleg oda-irányítani. Szükséges volna azt is belevenni minden fürdőszabályzatba, hogy a fürdőkön megjelenő valamennyi beteg bizonyos orvosi taksát fizessen, a melynek ellenében az orvos köteles volna minden egyes vendéget fölkeresni és alaposan kikérdezni, hogy tulajdonképpen miért is jött arra a fürdőre. Mert sokan még azt sem tudják, hogy miért mennek egyik, vagy másik fürdőre, — még kevésbé azt, hogy miképp használják a fürdőt.

Mert a vendég maga rendesen nem teszi meg, hogy elmenjen az orvoshoz, hanem ő csinál magának egy kurarendet. Így azután természetes, hogy kellő utasítás hiányában a fürdő nem használ neki. Helyesen mondta az előadó, hogy a fürdőnek éltető lelke az orvos. Közötte és a vendég között meg kell az összeköttetésnek lennie. Felhangzik az a panasz is, hogy fürdőink drágák, de nem számolnak azzal, hogy a mi fürdőink élete tulajdonképpen csak 6—8 hét. Ennyi idő alatt pedig nem lehet a befektetett tőkét annyira kiaknázni, mint másutt, a hol az egész éven át kamatozik.

Erre nézve szükséges volna, hogy az iskolai év megnyitása tovább tétessék, mert a székely fürdők éppen az őszi évszakban kapják a leg-szebb időt. Hacsak szeptember hó 15-ére tennék is az iskolák megnyitását, már ez nagy segítség volna, s ezzel együtt olcsóbbá is válnék a fürdők, mert nagyobb volna a szezon. A mi azt illeti, hogy a fürdők egymással versenyeznek, ezt szóló is helytelennek tartja, inkább támogatniok kellene egymást, mért egymásra vannak utalva. *(Igaz.)*

Ha a fürdők egymással megfelelő összeköttetésbe lépnének, úgyhogy az egyiket használhatná — mondjuk — a gyomor-bajos, a másikat csúzban, vagy egyéb bajban szenvedő, s ha az egyikben elvégeztek a kurát, utókurára mehetnének a másikba, — s mert az utó-évad rendesen olcsóbb, szívesen meg is tennék. Így vagyunk az ásványvizekkel

is. Korondon például nincsen viz, ellenben Szovátán van. De azért, mégsem szívesen veszi az egyik, hogyha a másik helyre is elmegy tőle a vendég. Helyesli az állami szanatóriumok építésére vonatkozó javaslatot is, mert Erdélynek különösen magas légkurára sok alkalmas hely van. Igen fontos e fürdők emelésére az ásványvíz kultiválása, mert ez az egész éven át figyelmezteti a közönséget az illető fürdőre. Most a vendég eljön, iszsa is a vizet, de hogy otthon ugyanazzal a vízzel tovább folytassa a kurát, az a legritkább eset. Főlemlíti itt a szülő, hogy Budapesten egy részvénytársaság «Kristály» ásványvizet hoz forgalomba, a mi nem egyéb, mint szénsavval telített hegyi víz. Az ilyesmi megöli az erdélyi fürdőket. Ez közönséges szódavíz, s a kormánynak meg kellene akadályoznia, hogy az ilyet ásványvíz gyanánt árusítsák.

Mivel tehát az ásványvíz támogatója, kiegészítője és föllendítője a fürdőnek, a szállítására kedvezményt kellene adni, valamint a vasuti tarifáknál is tekintettel kellene lenni a fürdőkre. Fürdőinkben óriási vagyon rejlik, meg kell ezt menteni a pusztulástól. *(Élénk heylesés.)*

Gáspár Gyula: Azt mondják, hogy nincs kellő irodalmunk. Hát igenis van. Van olyan irodalmunk, a melynek alapján, ha orvosaink érdeklődnének, könnyen teljessé tehetnék az idevágó irodalmat. Hálásan emlékezik meg az előadóról, a ki ezt az irodalmat évtizedek óta igen becses munkákkal gyarapította. Arról persze nem tehet, hogy orvosaink annyira indolensek, hogy nagy részük e munkákat el sem olvassa. Sőt gyakran azt sem tudják az orvosok, hogy egyik-másik fürdő hol van. Igaz, hogy az utolsó időben a Balneologiai Egyesület egy kis életet teremtett, de nagy hiány az, hogy egyetemeken nincs külön tanszék a fürdőügyre. Ezt szóló a Balneologiai Egyesületben legutóbb szóba hozta, s ott azt mondták, hogy ezt már rég tervezik, de eddig nem találtak reá megfelelő embert. No hát ez csak nem érv, azt csak nem tehet elfogadni, hogy Magyarországon nem volna megfelelő ember. Indítványozza a határozati javaslatba annak fölvételét, hogy az egyetemen külön tanszéket állítsanak a fürdőügynek.

Száva Gerő: Szerint nem szabad csupán a székely fürdőkről beszélnünk, hanem általában a magyarországi fürdőkről. Ő már az ez ügyben tartott miniszteri konferenciák alkalmával bizonyos tétéleket állított fel a hazai fürdők emelését illetőleg. Magyarországon van 202 fürdő; azt ne is várjuk, hogy valamennyi fel legyen karolva. Ausztriában is az összes fürdők közül csak 15-öt ismer a közönség, de ezek felkarolásán már több mint kétszáz esztendeje működnek úgy a magyar, mint az osztrák tudományos orvosok. És meg kell vallanunk, hogy nagyon helyes uton járnak, mi pedig nagyon visszamaradtunk. Ha például keressük hazai ásványvizeink alkatrészeit, ezek majdnem azonosok a külföldiekkel.

S a mi orvosaink még sem tudják, hogy a beteget mely hazai fürdőkre küldjék. Ausztriában is csak azt a 10—15 fürdőt nevezik tulajdonképpen gyógyfürdőnek, de ezek specifikálva vannak, s ezeket ismerik az orvosok.

Azt indítványozta szóló is Budapesten, hogy a magyarországi 202 fürdő specifikálva legyen, hogy az orvosok tudják, melyiket milyen betegségnél ajánlják, mert ma ezt nem tudják, s ezért küldik az embereket külföldre. Kérünk kell tehát a fürdők specifikálását is. Tekintve továbbá, hogy a mi természetes piacunk a kelet, a kormánynak a székely fürdőket különösebb támogatásban kell részesítenie. Mindenekelőtt pénz kell. Most csak harmad-negyed kézből tudunk pénzhez jutni. A kormánynak kell intézkednie, hogy a magyar fürdők olcsóbb kölcsönhöz jussanak. Sajnálattal említi föl, hogy állami támogatás tekintetében Erdély ugyyszólván mindig utolsó helyre kerül. A fürdők emelkedésének egyik főfeltétele az odajuthatás kedvező volta, de ebben a tekintetben Székelyországban keveset tesz a kormány. Megigérték például s ezelőtt 4—5 évvel traszirozták is az előpataki vasutat, de az még mindig a levegőben van. Nagyon kívánatos volna, hogy ez vonal mielőbb meg is építtessék. (*Helyeslés.*)

Gáspár Gyula: Mint Korond gyógyfürdő tulajdonosa nem akar speciális panaszokkal előállani. A panasz úgy sem ér semmit, mert mindenhez, a mint tudjuk először, másodszor és harmadszor is pénz kell. Ismertetni akarja azonban a fürdők ügyének állapotát, s ennek kapcsán teszi meg indítványát.

Az Országos Balneológiai Egyesület 1894. márczius 15-én, tehát ezelőtt 8¹/₂ évvel adta át a belügyminiszter urnak emlékirat kíséretében a fürdőtörvényjavaslat tervezetét. Már 1895. május havában a kereskedelmi, földmívelési és pénzügyminisztérium képviselőjében dr. *Chyzer* Kornél miniszteri tanácsos ur elnöklete alatt meg is kezdték a szaktanácskozásokat. Egyidőben az Országos Balneológiai Egyesület is megbizta dr. *Smialovszky* Valér országos képviselő fürdőtulajdonost e hitel-szövetkezet kérdésével, a ki e célból érintkezésbe lépett a pénzügyminiszter ural. Ugyancsak 1897. év juniusában nyújtotta be a pénzügyminiszter ur a hazaipénzintézetek által kibocsájtott némely kötvények biztosításáról szóló törvényjavaslatot, melynek keretén belül megoldhatónak látszott a forrás- és fürdővállalatoknak törlesztéses hitelére vonatkozó kérdés. Ez

alkalommal a szakminiszter ur ezen indítványt jóakarattal fogadta és elfogadhatónak jelentette ki és egyesületünk képviselőit ez ügyben utasította a vezető pénzügyintézetnek vezérfőfiaihoz, a kikkel érintkezve, ugylátszik fürdővállalatainkat olyan exotikus, a reálhittel legegységesebb alapját is nélkülöző vállalatoknak tartják, melyekről egyáltalán ily célból szó sem eshetik, de készek külön tárgyalásokba belemenni, melyek alapjául azonban a kamat biztosítást jelölték meg.

Ilyenképpen a tárgyalások eredménye összefoglalható volt a következőkben:

A magyar források és fürdők törlesztéses hitelének megoldása csak kamatbiztosítás mellett lehetséges.

Ezen kamatbiztosítást pedig csak az állam adhatja.

Formája ennek az lehetne, hogy a költségvetésben — hasonlóan a helyierdekü vasutak segélyezéséhez — egy 50 évre szóló 5—6 száz

ezer koronányi tétel vétetnék fel, mely alapon a magyar fürdővállalatok 20—24 millió korona befektetést tehetnének, a mi már igen tekintélyes eredmény lenne.

A magyar forrás- és fürdővállalatok, mint emberegészségügyi intézmények még jogosabban igényelhetik az efféle állami támogatást, mint a helyiérdekű vasutak, de meg annál inkább, mint annyi számos idegenből jött iparvállalatok, melyek már keletkezések stádiumában nem csak kölcsönöket kapnak, hanem busás szubvencziókban is részesülnek, melyekkel néha visszaélést követtek el, vagy azzal együtt letűntek a munka teréről.

Míg az elhanyagolt és ismeretlen, természeti kincsekben véghetetlen gazdag és kimerithetetlen forrás- és fürdőügy e röghöz kötött nemzeti őstulajdon, ezideig sem az állam részéről, annál kevésbé a pénzpiacz által mint ilyen nemzeti faktor számba nem vétetett.

E leendő pénzügyi miveletnél azonban székelyföldi fürdőinknek a többi hazai fürdőkkel szemben természeti hátrányánál fogva a kiegyenlítés szempontjából a kamatlábnál messze menő kedvezmények szükségesek, sőt kamatmentes kölcsön szüksége is kimutatható.

Az előadottak alapján a következő indítványt terjeszti elő:

lépjen érintkezésbe a székely kongresszus elnöksége az Országos Balneologiai Egyesület elnökségével és tegyen lépéseket arra nézve, hogy a nyolcz és félév előtt beterjesztett törvényjavaslat és azzal szoros kapcsolatban álló és nélkülözhetetlen szövetkezet kérdése mielőbb megoldást nyerjen.

Dr. Hankó Vilmos előadó: Figyelmeztet arra, hogy ez az ügy már nincs a Balneologiai Egyesület kezében, hanem a minisztériumnál van. Mi tehát többet tehetünk, mint az egyesület s ezért a következő szövegezést ajánlja:

a kongresszus vezetősége hasson oda, hogy a 8 és fél év előtt beterjesztett törvényjavaslat és az azzal szoros kapcsolatban álló és nélkülözhetetlen hitelszövetkezet kérdése mielőbb megoldást nyerjen. *(Helyeslés.)*

Áronsohn Henrik: A fürdőszezon meghosszabbítása érdekében szintén kívánatosnak tartja, hogy az iskolaév később kezdődjék.

Dr. Kömöcsy József elnök: Szavazás alá bocsátván a kérdést, határozatképen kimondja, hogy a szakosztály az előadói javaslat pótlásul a következő határozatokat fogadta el:

6. A tudományegyetemenek állittassék fel tanszék a fürdőügy előadására.

7. A székelyföldi gyógyfürdőkön állami támogatással szanatoriumok létesítendők, különösen gyermek-szanatoriumok. A székelyfürdők — tekintettel kedvezőtlenebb helyzetükre és a világforgalomtól való távolabb fekvésükre — kivételesen nagyobb állami támogatásban részesítendők.

8. A kongresszus vezetősége hasson oda, hogy a nyolcz és félév előtt beterjesztett törvényjavaslat és az azzal szoros kapcsolatban álló és nélkülözhetetlen hitelszövetkezet kérdése mielőbb megoldást nyerjen. *(Helyeslés.)*

5. Társadalmi szervezetek létesítése.

Papp Sándor előadó: Tisztelt Szakosztály! Bizonyításra nem szoruló tétel, tehát axioma az, hogy nemzeti kérdéseket, bajokat, vagy bármily irányu akciózt, alkotásokat a társadalom helyes irányu, egészséges közvéleménye, vagy munkásságának igénybe vétele nélkül megoldani jól, helyesen semmiféle hatalom nem volt képes soha s nem is lesz. A társadalom a maga millió szemével meglát, a maga finom érzékével — mint a nemzettestnek idegrendszere — megérez olyan dolgokat is, a melyekről a távolból s tehát nagyon is egyoldalú felfogással szemlélődő végrehajtó hatalom semmiféle tudomással nem is birhat. Azonban ezen informatorikus feladatán kívül nagy hivatással és szereppel bir a társadalom különösen azon erónél fogva, amely az egyesülésben rejlik. Az érzés és gondolat egység, a közös cél iránti egységes törekvés az az erő, amelylyel számolni kell akár pro, akár contra is legyen szó arról. Amely társadalom az ő létező szervezeteiben, munkálkodásának irányítóiban, vagy bár csak érzelmeinek közösségében, közös eszmények iránti törekvéseiben egységes, csodás eredményeket képes elérni.

Talán nem tévedek, ha állítom, hogy a székely bajok egyik fő okozója épen társadalmunk egységességének és szervezettségének teljes hiánya volt.

Mig körülöttünk és mellettünk, sokszor pedig épen saját testünkbe befurakodva kellett és kell szemlélnünk a román és a szász faj társadalmának izzó faji szeretettől duzzadó egységes működését, amelylyel nemcsak megerősíteni s mondjuk védeni, hanem

terjeszteni is törekszik a maga nemzetiségét, addig székely társadalmunk szétforgácsolva, itt a nemtörődömség közönyével, ott a terhek sulya alatt összeroskadtan, kiszolgáltatva önző célok szolgálatában állók haszonlesésének, ha olykor fel-feljajdult is, meddig hallatszott el a beteg testből előtörő gyenge hang?

Mekkorra erőforrásokká váltak a szászoknál létező Vereinek, azok az apró kis falusi egyletecskék, torna-, zene-, lövészeti, olvasóegyletek, énekkörök, amelyek látszólag a testi és szellemi fejlődés szolgálatában, de mindnyájan egy közös, egységes eszme eléréseért dolgoznak? Vagy micsoda erő van abban az agitatorikus érintkezés folytonos ápolásában, amelyben a román intelligencia és pórnép egymással áll?

És a mult évtizedek szenvedelmes nemzetiségi törekvései közepette mit tett a székely, vagy mondjuk Erdély magyar társadalma? Pillanatnyi felháborodásokban, melyek csakhamar az ellen-erő nevetséges kicsinylésévé váltak, vagy nemzeti létünk szupremációjának hangoztatásában, hatalmunkban való elbizakodottságban merültek ki társadalmunk ellenakciói. A székely társadalom szervezetét képező egyesületek működéseiről is csak igen keveset és kedvezőtlen mondhatni. A csendes, zajtalan, a legtöbbször tengődő munkálkodásu egyesületeink nem tudtak életműködésünknek erősebb lüktetést kölcsönözni. Maga az EMKE is, amely a 80-as években — szinte mondhatni szalmalángszerű fellobbanással megalakult s igazán páratlan áldozatkészséggel tekintélyes, de még mindig kicsi vagyonna tett szert, feladatainak elismerésre méltó buzgó teljesítése közepette csakhamar magára maradt, a társadalom ma már szinte elfeledkezett róla ugyannyira, hogy bár vagyonnal, szakszerű vezetésével nagy érdemeket szerez még ma is magának Erdély magyarsága regenerálása szempontjából, mégis működése részint az állami hatalom, de különösen a társadalom lelkes támogatása hiányában igen szűk körre szorult, kisebbre mint a mekkorát Erdély magyarságának megmentése kívánna.

És akkor is, mikor az előző két évtized fanatikus nemzetiségi fajgyűlöletében és politikai törekvéseiben némi szünet állott be, hogy az okos nemzetiségi vezetők egy reánk nézve még veszedelmesebb térre, a gazdaságira vezethessék és szervezzék a román társadalmat, hogy jól szervezett gazdasági politikával leszegényítsék a magyarságot s az egységes politikai magyar nemzet törvényeinek védelme alatt folytatott gazdasági háboruban lecsapolják

gazdasági erőforrásainkat, mondom akkor is, történt-e valami társadalmunk részéről?

Hála Istennek, végtére igen, ámbár szomorú, hogy midőn már ég a tető fejünk fölött, midőn hazánk keleti védbástyájának alapjai teljesen megingottak, csak akkor sikerül felrázni társadalmunkat, annak is azonban még csak mindig egy kis részét.

A marosvásárhelyi iparkamara évről-évre megismétlődő szomorú jelentései, néhány író és politikus kezdik tájékoztatni a nemzetet a fenyegető veszedelemről. Marosvásárhelyt összeáll néhány kis ember, kik szerény erejöknek tudatában ugyan, de hazafias keblök legönzетlenebb hevületével, bátran kezdik a székelység ügyeit tárgyalni. Így született meg 1899-ben a marosvásárhelyi első székely-társaság. A kezdetben kis körben működő s alig néhány tagból álló lelkes csapathoz csakhamar a közélet sok jeles munkása szegődik. Kongatják a vészhangot s annak hangja végig csendül a Székely-földön, Erdély magyar oázisain, felhallatszik a fővárosba, elhat a kormánykörökbe, a magyarság megáll, figyel és elindul a segítségre. Így született meg ez a most folyó *székely-kongresszus*.

Ime egy kicsiny magból kikelő, de egészséges és egységes társadalmi akció rövid idő alatt eljutott ahhoz a ponthoz, a honnan már sikeresen lehet kezdeni a mentési munkálatokhoz.

A rövid pár év alatt alakult több mint 50 székely-társaság tekintélyes hazafias testületekkel karöltve eljött ide a nemzet színe elé s elhozta magával tudását, lelkes munkásságát, hogy elmondja a székelység pusztulásának szomorú okait, keresse azon módokat, melyekkel az orvosláshoz hozzá lehessen kezdeni, s melyeket — nem lévén kellő eszközei — ő maga az államhatalom támogatása nélkül elő nem állíthat. Eljött, hogy a kormány képviselői előtt bemutassa a bajok kutforrásait s hogy mindenkit, kinek a magyar állam keleti védbástyája, a székelység s vele együtt Erdély magyarságának megmentése a szívéen fekszik, a munkára való csatlakozásra felszólítson s azokat, kik még ma is önámítással nem hisznek a veszélyben, annak tudatára ébreszsze.

Ezzel azonban a székelytársaságok munkássága, amely rövid idő alatt ily jelentős dolgokat tudott produkálni, korántsem ért véget. A tulajdonképi munkásság most kezdődik. Most különösen, midőn már a kormány figyelme is ide terelődött, midőn már onnan is megkezdődött a munka.

Épen ezért különösen nagy szükség van ezután a székely-társaságok fejlesztésére, újak megalakítására, melyek a maguk agitatorikus működésükkel ébren álljanak őrt, keressék a betegségek

okaikat a maguk körében s azt feltárják azok előtt, kik közvetlen szemlélők nem lehetvén, azokat nem is ismerik, de kik hivatvák mégis a gyógyításra. Hadd képezzenek e társaságok egy szerves kapcsolatot, legyenek azok a finom idegszálak, amelyek a központba szállítanak minden érzetet és tapasztalatot, legyenek a közvetítők a segítők és a segélyreszorultak között. Legyenek a kétségtelenül nagy jóakarattal megindított segítő akcióban a kormány informálói, azok a közegek, kiknek önzetlenségéből származó munkásságukra mindenkor számítani lehessen.

Ilyen feladatok megoldására még egyetlen más társadalmi szervezet sem bizonyult oly alkalmasnak, mint a lehető legegyszerűbb szervezetű székely-társaságok. Azonban a munkásság sikeresebbé tétele céljából nem elég, hogy a székely-társaságokat terjesztjük, létesíteni kell azok között is valami egységesítőbb, még szorosabban összezáró kapcsolatot, hogy ezáltal munkásságuk annál harmonikusabb lehessen. Mert jóllehet az egyes vidékeknek más és más és sok tekintetben speczialiter elütő bajai vannak, amelyeket legjobban az ott élő székely-társaságok ismerhetnek csak, mégis szükséges egy olyan leszűrő, a tömörítő szervezet közöttünk is, amely egyrészt fejlesztve az egyesülésben rejlő erő érzetét, másrészt közvetítse a testvérekkel itt az egyiknek fájdalmát, ott segítséget vigyen másiknak s a maga impozáns tömegével erősebb hangon merjen és tudjon kérni segítséget azoktól, kiknél az arra való eszköz meg van.

Kell létesíteni a székely társaságok között egy *szövetséget*, amelynek a központja legyen a munkásság főirányítója, vezetője, legyen közvetítő a kormány és társadalom között, amely ébressze, tette serkentse a szunnyadó erőket, a gyengéket bátorítsa, az erőseket tovább tüzelje.

Jelen előadásnak épen az a célja, hogy felhívja a figyelmet a székely-társaságok szövetségének megalakítására. Ez eszme azonban korántsem azt célozza, hogy a testvérek között előbbre helyezzen némelyiket, hanem *épen* azt, hogy az egyenlőség elvéből kiindulva testvéri munkásságunkat egy közös cél iránt egyesítse.

Magát a szövetséget oly módon vélem megalakíthatónak, hogy a már megalakult székely-társaságok mindenikéből küldessék ki

3 tag, a marosvásárhelyiből pedig, mint a melyik anyatársaságnak tekinthető s mint a melyiktől a mai székely mozgalom megindításának érdeme — ne lásson senki ebben egy hajszálnyi szerénytelenséget sem — el nem vitatható — 6 tag; ezek aztán alkossák a székely-társaságok szövetségének központi intéző bizottságát. A bizottság székhelye legyen Marosvásárhely, mint ahol a kormánynak a székelyakció vezetésével megbizottja lakik s ahol a székely iparkamara is székel, kivel a munka folyama alatt állandóan kellend érintkezni. Az intéző-bizottság azonban évről-évre nagygyűléseket tartson más — és más nagyobb székely-társaság székhelyén, hogy ezáltal is közvetítse a testvéri érintkezést.

Ezen czélok elérésére készített határozati javaslatomat elfogadásra ajánlom. (*Élénk helyeslés.*)

Tekintettel arra, hogy a társadalmi osztályok között az összekötő kapcsok meglazultak, a székely társadalom elszóródván egységes erőt és ellenállást nem fejthet ki s noha a szász és román társadalomnak immár hagyományos és egyre erősödő rendszere Erdélyben a magyar társadalmat is sürgős szervezkedésre utalja, ez irányban elég komoly és elég hatékony törekvés mind ezideig nem indult meg; tekintettel különösen arra, hogy az erdélyi részekben általában a magyarság kérdése a társadalom hazafias készségének, kötelességérzetének és az összetartás szükségének hathatósabb felébresztése nélkül egészben meg nem oldható, *mondja ki a Kongresszus*, hogy elsőrendü feladatnak tekinti:

1. olyan társadalmi szervezetek létesítését, melyek megeremtsék a különböző társadalmi osztályok között a harmoniát, felébresszék a szunnyadó erőket és tehetségeket, hogy azoknak egyesülése által az összetartásban rejlő hatalommal megkezdődjék a székelység s vele együtt Erdély magyar társadalmának megerősítésére irányuló munka;

2. minthogy erre alkalmasoknak bizonyultak a legujabban alakult Székely-társaságok, szükségesnek és *kívánatosnak* tartja úgy a Székelyföld, mint az erdélyi részek jelentősebb pontjain ilyen társaságok alakítását s fölkérván az eddig alakult *Székely-társaságok* szervezése körül buzgón eljáró marosvásárhelyi Székely-Társaságot a Székely-társaságok szervezésére, egyszersmind megbizza azzal, hogy mint anyatársaság a létező és ezután alakítandó társaságok között

képezze az összetartó kapcsolatot, közvetítse a testvéri érintkezést s irányítsa — az egyes vidékek szerint bár különféle és speciális, de egy közös nagy cél elérésére irányuló — társadalmi munkásságot.

3. Hogy pedig a társadalmi munkásság még egységesebb legyen, szükségesnek tartja a Székely-Társaságok között Szövetséget létrehozni, oly módon, hogy minden társaságból kiküldendő egyenlő számú tagokból egy intéző bizottság alakíttassék, a mely irányítsa a közös munkát, legyen közvetítő kormány és társadalom között. A kivitel bizassék a székely társaságokra. *(Helyeslés.)*

Tisztelt Szakosztály! Határozati javaslatom harmadik pontja a kongresszusi tervezetben nincs kinyomatva, azt most csatoltam hozzá. Van szerencsém azonban kijelenteni, hogy ezen új pontban foglaltakra nézve a Székely-társaságok képviselői a tegnapi nap folyamán értekezletre jövén össze, az itt képviselt huszonegy Székely-társaság az eszmét egyhanu lelkesedéssel fogadta és kimondotta, hogy a tervezett szövetségbe lép. Hangsúlyoztuk az értekezleten és itt is ismétlem, hogy a szövetség létesítésével nem lehet arról szó, mintha a társaságok valamelyike elsőséget nyerne; mert az *intéző-bizottságnak* tulajdonképpen az lesz a feladata, hogy az olyan társaságokat, a melyek a megalakuláson túl esetleg nem fejtenének ki működést, tette, munkásságra, a helyi bajok kutatására s az orvoslási eszközök és módok megjelölésére serkentse. Ezzel a magyarázattal vagyok bátor határozati javaslatom harmadik pontját is elfogadásra ajánlani. *(Élénk helyeslés)*

Dr. Kömöcsy József elnök: Köszönetét mond a szakosztály nevében Papp Sándornak szép és tömör előadásáért s megnyitja a vitát.

Pümkösty Ferencz: Az előadói javaslatot egész terjedelmében elfogadja. Kívánja azonban, hogy a második pont ezen szavai után: „... az eddig alakult” — beszúrassék, hogy: „és még alakítandó”.

Papp Sándor előadó e toldáshoz hozzájárul.

Dr. Kömöcsy József elnök: Miután szólásra senki sem jelentkezik — határozatilag kimondja, hogy az *előadói javaslat Pümkösty Ferencz toldásával elfogadottat.*

Mínthogy ezzel a szakosztály tárgysorozata ki van merítve köszönetet mond a tagoknak tanúsított érdeklődésükért, s kijelentvén, hogy az elfogadott határozatok a kongresszus elé fognak terjesztetni, a szakosztály ülését berekeszti. *(Helyeslés.)*